muza

II/2025 — 48

Lidé ve válce

Osudy obyvatel Liberce za druhé světové války

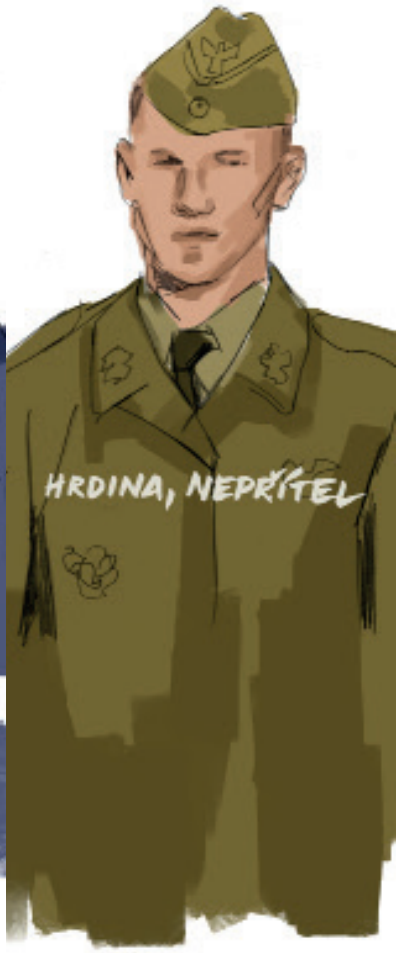
MOJE MILOVANÁ MLADŠÍ SESTŘIČKA

TÁTA, MŮJ JEDINÝ SYN

DCERA, SESTRA

KLUK, SYN

II/2025 — **48**
Obsah vydání

5 Frieda Frint a její sestry

9 Ferdinand Bernhard

11 Ida Bernhard a děti, které nepoznaly svět

13 Mathilde „Tilly“ Geppert, rozená Feiner

15 Karl Jäger

17 Egbert Jaekel

19 Irena a Olga Vachninovy

23 Dr. Bruno Müller

25 Hidemaro Konoe

27 Vražda v Matoušově ulici

29 Epidemie sebevražd

31 KLV – děti na útěku před válkou

Lidé v děsivé době. Lidé ve válce. Válka a nacistický režim jako kulisy hry, ze které není úniku.

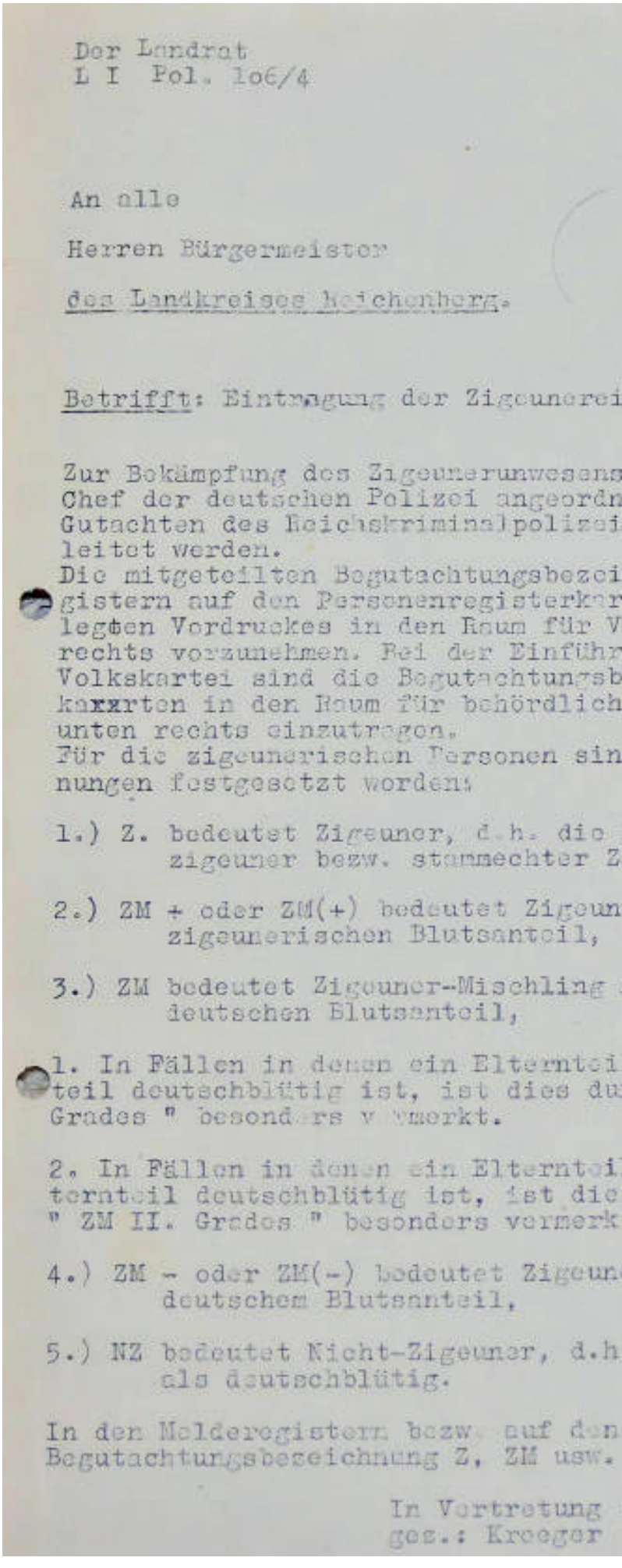
Ve střední Evropě nezůstala ani jedna sociální nebo etnická vrstva obyvatel, které by se nijak nedotkly události spojené s druhou světovou válkou. V našem čtvrtletníku toto období představujeme pohledem obětí i těch, kteří podlehli vábení nacistické ideologie. Představujeme dvanáct lidských osudů. Dvanáct zástupců různých skupin obyvatel regionu, kteří se dostali do soukolí války.

Co vede k vyvražďování celých skupin obyvatel? A jak se člověk rozhoduje pro kolaboraci s režimem, který je agresivní a nesmyslný a na jehož konci zůstávají milióny mrtvých? Dělají to jen sadističtí jednotlivci, nebo se spolupachatelem stává i ten nejobyčejnější, odpovědně pracující úředník, co jen poctivě plní úkoly podle oběžníku, který za nacismu přistál na kdejakém městském i obecním úřadě? Jeden takový dokument je k vidění i na naší výstavě. V každé obci ho vyplnili, nejspíše pečlivě a svědomitě, a rozdělili jím místní obyvatele podle náboženství a etnického klíče. Přemýšleli úředníci o tom, že jejich záznam znamenal rozsudek smrti? Věděli to vůbec?

Výstava vychází z probíhajícího projektu výzkumu evidence obyvatel města Liberce z let 1938 až 1945, s přesahy až do roku 1952, kdy skončil odsun německého obyvatelstva. Dosud je zpracována asi polovina všech ohlašovacích karet, přibližně 58 tisíc, a ty obsahují údaje o zhruba 65 tisících osobách. Zájmové karty jsou rozdělovány do 80 různých kategorií, a to podle národnosti, etnicity, náboženství, povolání či záznamů o pohybech osob. Díky tomuto výzkumu získáváme nový a detailnější pohled na složení obyvatel Liberce v období války.

Pro výstavu jsme vybrali několik lidí, jejichž příběhy nás oslovily nějakým výrazným detailem. Neměli jsme žádný předem daný klíč. Představujeme zde oběti i pachatele, ale také děti, které se kvůli „pokaženému“ světu dospělých dostaly do válečného soukolí. Všechny vybrané osoby spojuje jediné – ve sledovaných letech se alespoň na chvíli ocitly v Liberci, kde jejich životy poznamenaly hrůzy války.

Předkládáme otázky. Jak byste se zachovali vy? Odpověď hledejte ve vlastním svědomí.

Der Landrat
L I Pol. 1o6/4

An alle

Herren Bürgermeister

des Landkreises Reichenberg.

Betrifft: Eintragung der Zigeunerei

Zur Bekämpfung des Zigeunerunwesens
Chef der deutschen Polizei angeordn
Gutachten des Reichskriminalpolizei
leitet werden.
Die mitgeteilten Begutachtungsbezei
gistern auf den Personenregisterkar
legten Vordruckes in den Raum für V
rechts vorzunehmen. Bei der Einführ
Volkskartei sind die Begutachtungsb
karten in den Raum für behördlich
unten rechts einzutragen.
Für die zigeunerischen Personen sin
nungen festgesetzt worden:

1.) Z. bedeutet Zigeuner, d.h. die
zigeuner bezw. stammechter Z

2.) ZM + oder ZM(+) bedeutet Zigeun
zigeunerischen Blutsanteil,

3.) ZM bedeutet Zigeuner-Mischling
deutschen Blutsanteil,

1. In Fällen in denen ein Elternteil
teil deutschblütig ist, ist dies du
Grades " besonders vermerkt.

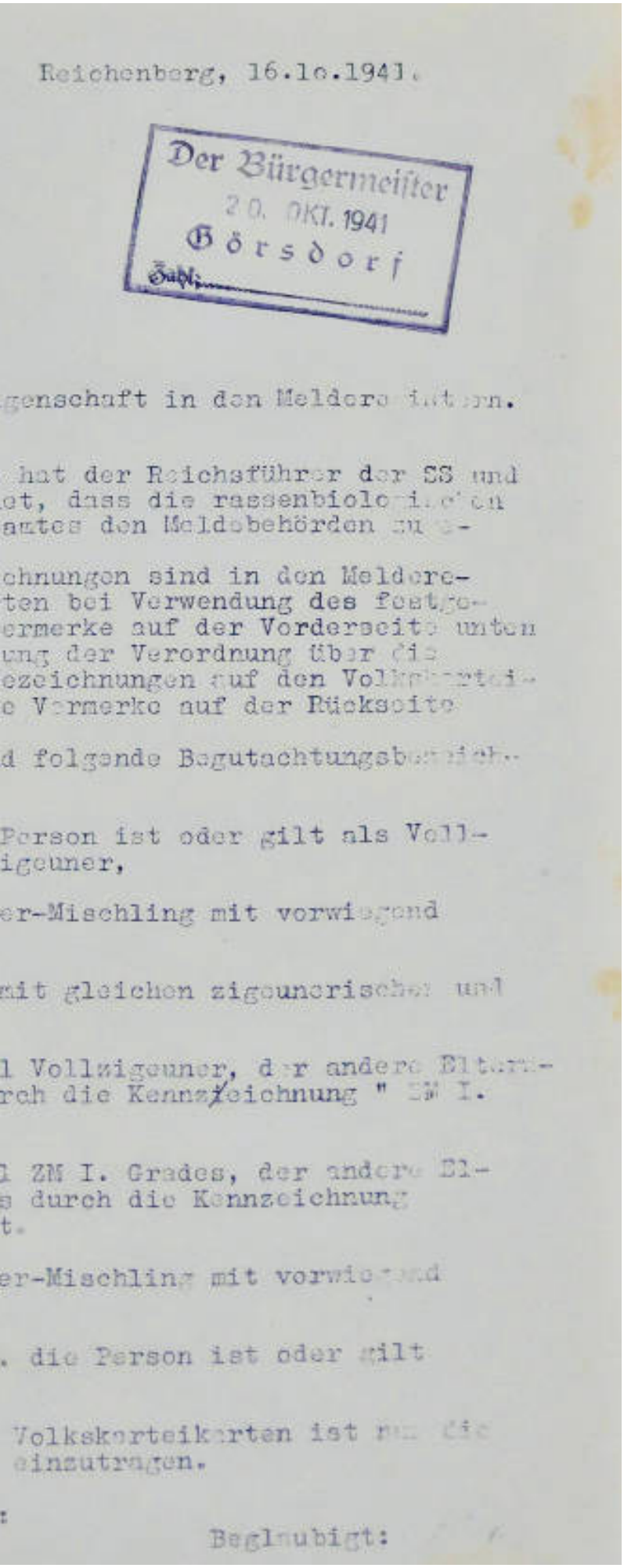
2. In Fällen in denen ein Elternteil
terntеil deutschblütig ist, ist die
" ZM II. Grades " besonders vermerk

4.) ZM - oder ZM(-) bedeutet Zigeun
deutschen Blutsanteil,

5.) NZ bedeutet Nicht-Zigeuner, d.h
als deutschblütig.

In den Melderegistern bezw. auf den
Begutachtungsbezeichnung Z, ZM usw.

In Vertretung
gez.: Kroeger

Reichenberg, 16.10.1941.

Der Bürgermeister
20. OKT. 1941
Börsdorf
Zahl:

genschaft in den Melderegistern.

hat der Reichsführer der SS und
et, dass die rassenbiologischen
amtes den Meldebehörden zu
chnungen sind in den Melderegi-
ten bei Verwendung des festge-
ermerke auf der Vorderseite unten
ung der Verordnung über die
ezeichnungen auf den Volkskartei-
e Vermerke auf der Rückseite

d folgende Begutachtungsbestimm-

Person ist oder gilt als Voll-
igeuner,

er-Mischling mit vorwiegend

mit gleichen zigeunerischen und

l Vollzigeuner, der andere Eltern-
rch die Kennzeichnung " ZM I.

l ZM I. Grades, der andere El-
s durch die Kennzeichnung
t.

er-Mischling mit vorwiegend

. die Person ist oder gilt

Volkskarteikarten ist nur die
einzutragen.

Beglaubigt:

Lidé ve válce / People at war

Osudy obyvatel Liberce za druhé světové války

Autor výstavy:
Ivan Rous
Autorka kreseb, design:
Toybox
Scénografie:
Ricardo Hoineff
Autoři odborných textů:
Ivan Rous,
Mgr. Jiří Zahradník,
Ing. Pavel Karmazin,
Doc. Mgr. Martin Veselý, Ph.D.

Grafika:
Toybox a Aneta Hájková
Překlad do AJ:
Milan Jára
Jazyková redakce textů:
Alžběta Kulíšková
Spolupracující organizace:
Státní okresní archiv v Liberci
Produkce:
Ivan Rous,
Markéta Kroupová,
Petra Slováková
Provedení a stavba:
Třízebry.CZ, s. r. o.

Poděkování:
Liberecký kraj
Klára Jurčová a Generální konzulát
České republiky v Hongkongu
Jitka Šachlová a Petr Šachl
Olga Fidrhelová s rodinou
Jan Vereščák s rodinou
Rado Faltis
Miroslav Kucko

Nad výstavou převzali záštitu hejtman
Libereckého kraje pan Bc. Martin Půta
a náměstkyně hejtmana pro resort kultury,
památkové péče a cestovního ruchu paní
Ing. Květa Vinklátová.

anebo Příběh o záměně

Whistling In Graves

Ehemann

Deutsches Reich

ngehörigkeit

lakten

Frieda Frint a její sestry

6. srpna 1923, Jablonné v Podještědí – ?, USA

Frieda, jedna ze sedmi dětí Josefiny Mondscheinové, to neměla v životě lehké. Vyrůstala v nestabilním rodinném prostředí, ale zdá se, že o to silněji byla spjata se svými sestrami – Bertou, Elisabeth a Johannou. Sestry pojilo přátelství i nutná soudržnost v době, kdy nacistický režim začal utahovat kolem celé rodiny smyčku a všechny měly vzhledem ke svému židovskému původu skončit v koncentračních či vyhlazovacích táborech. Sestry se pravděpodobně naučily lhát o své identitě a používat ji dle aktuálních potřeb.

Frieda vyrůstala v Jablonném v Podještědí a později se v Liberci a okolních obcích živila jako služebná. V červnu roku 1943 se jí narodil syn Siegfried, jehož další osudy nám nejsou známy, a za necelý měsíc poté byla Frieda zatčena a převezena do Lipska do vězení, odkud byla transportována do Liberce. Po propuštění z vězení pracovala jako dělnice v továrně, nicméně v hledáčku policie zůstala za údajné asociální chování. V září 1944 byla opět zatčena a tentokrát deportována do koncentračního tábora Ravensbrück a umístěna do tzv. „ochranné vazby" jako „politická vězenkyně". Později prošla i koncentračním táborem Flossenbürg, kde se dočkala osvobození. Do června 1946 pobývala v Liberci, odkud odešla do Německa. Tam se v říjnu téhož roku provdala za Nikolause Seckarova, se kterým v roce 1952 emigrovala do USA, kde za sebou zametla stopy…

Friedina nejstarší sestra Berta, provdaná Freundová, se narodila v roce 1914 v Rzeszówě. Rodina se v té době nacházela v ekonomicky tíživé situaci, která vyústila v Bertin pobyt v libereckém sirotčinci. Situace se opakovala i o generaci později, kdy Berta musela dát svou vlastní dceru, narozenou v roce 1936, k adopci manželům Bermeiserovým. Ti bohužel zahynuli i s ní 16. října 1941 v lodžském ghettu. Berta byla i se svým manželem a dcerou deportována do ghetta Terezín a odtud 18. prosince 1943 transportována do Auschwitz–Birkenau", kde oba zahynuli (Evička a manžel Erich). Poté putovala dalším vězeňským transportem do Hamburku, dále do blízkého Eidelstedtu

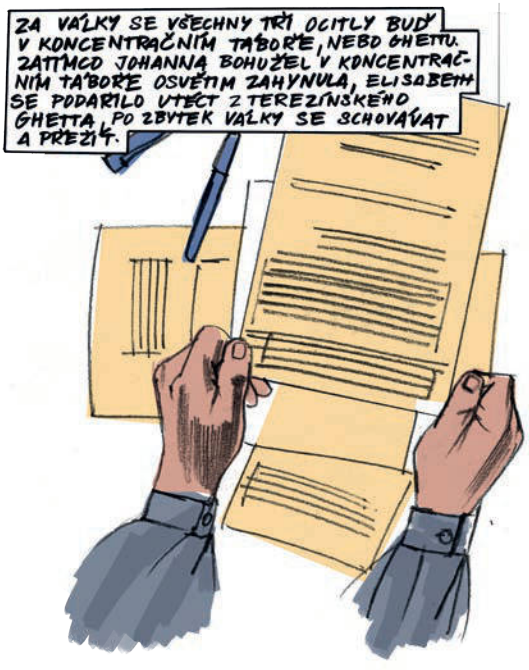
↑ Elisabeth Frint

a nakonec do koncentračního tábora Bergen-Belsen, kde se 15. března 1945 dočkala osvobození. Po válce žila v Praze, kde také v roce 1998 zemřela.

Elisabeth, narozená v roce 1920 v Liberci, také strávila několik let v sirotčinci, na rozdíl od Berty to však bylo v Praze. Později se živila jako úřednice. V roce 1939 se pokusila neúspěšně emigrovat do Británie. V listopadu 1944 byla zadržena kriminální policií a poslána transportem do Terezína. Tam uvedla jako datum narození rok, měsíc a den své sestry Johanny. Dne 12. prosince 1944 se jí podařilo, pravděpodobně s další vězenkyní Margitou Košerákovou, z Terezína utéct. Po zbytek války se pak musela skrývat, protože její podoba byla mnohokrát uveřejněna v policejních materiálech. Zemřela v roce 2010 v Rotterdamu. V žádosti o prodloužení platnosti pasu z roku 1947, kterou sepsala v Holandsku, uvedla jako rok svého narození data sestry Friedy.

Johana se narodila v roce 1922, takže byla jen o málo mladší než Frieda. Vyrůstala v Liberci a v Ludvíkově pod Smrkem u manželů Kurzových, ale v červnu roku 1939 se odstěhovala do Prahy. Za války se léčila ve Vídni, ale v roce 1942 se vrátila zpět do Ludvíkova. Nedlouho po návratu zažádala o vydání cestovního pasu. I ona v policejních dokumentech (minimálně v policejní přihlášce) uváděla jiné datum narození. V roce 1943 byla deportována do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau, kde zemřela na plicní pneumonii.

Manipulace s osobními daty mezi sestrami se propsaly i do pamětního místa v pražské Pinkasově synagoze, v níž jsou na zdech napsána jména více než 80 000 Židů z Česka, kteří zahynuli během holocaustu. Johannu bychom tam ale nenašli, respektive u jejích životních dat je uvedeno jméno její sestry Elisabeth.

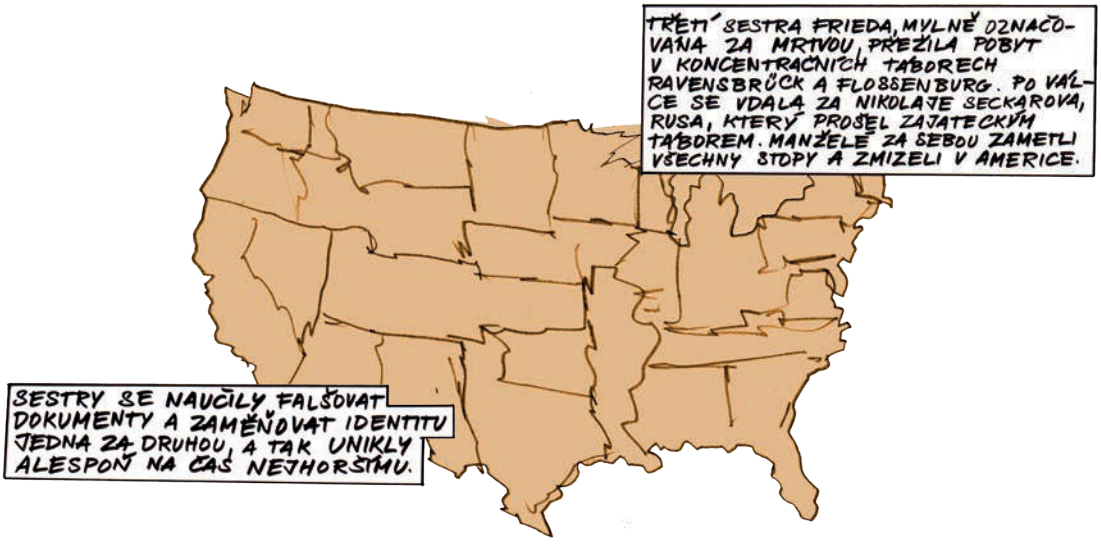

↟ Berta Freundová (rozená Mondscheinova) a Marta Reichlová

↑ Berta (rozená Mondscheinova) a Josef Šachlovi

↑ Elisabeth Frint s manželem v roce 1968

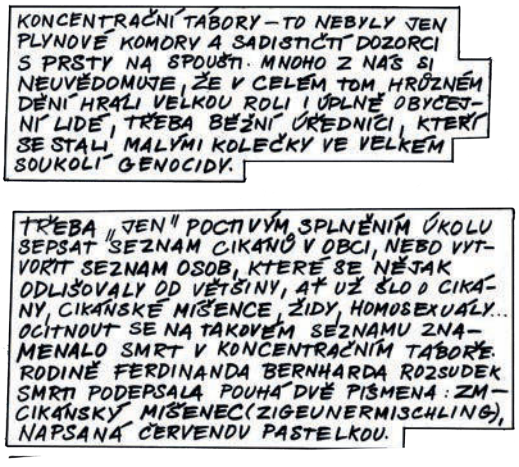

FERDINAND BERNHARD SE NARODIL POD HDRAMI V HEJNICÍCH, BYL ROM A POCHÁZEL Z VELKÉ RODINY. O JEHO ŽIVOTĚ TOHO MOC NEVÍME – JEN TO, ŽE S MANŽELKOU JANOU MĚLI PĚT DĚTÍ.
ZA VÁLKY BYL, STEJNĚ JAKO DESÍTKY ROMŮ Z LIBERECKA, OZNAČEN JA „CIKÁNSKÉHO MIŠENCE". PŘESTO JEHO RODINA NEBYLA, SNAD JAKO JEDINÁ NA LIBERECKU, ODVLEČENA DO KONCENTRÁKU, TAK JAK SE TO BĚHEM VÁLKY STALO VĚTŠINĚ ČESKÝCH ROMŮ. FERDINAND BERNHARD ZACHRÁNIL SEBE I SVOU RODINU JEN DÍKY NEUVĚŘITELNÉ NÁHODĚ.

Ferdinand Bernhard

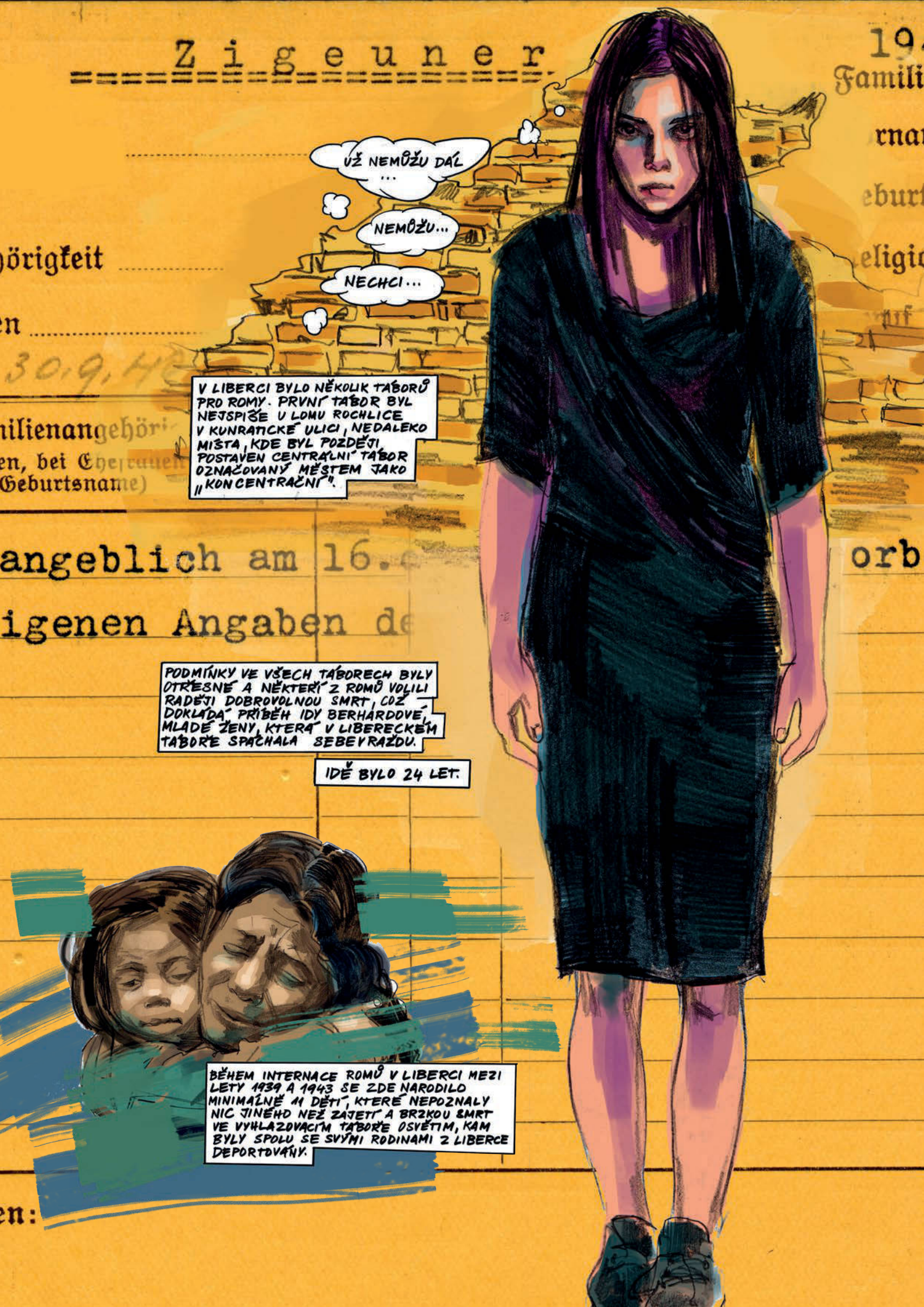
4. února 1909, Hejnice – 30. srpna 1994, Liberec

Ferdinand Bernhard pocházel z rozvětvené romské rodiny, která se pohybovala po severních Čechách a v oblasti Jizerských hor. On sám se narodil v Hejnicích a s manželkou Janou měl čtyři děti. Věnoval se zprvu koním, byl ale i výborným brusičem lékařských nástrojů a vyznamenaným řidičem tramvaje. Dne 15. listopadu 1940 musel narukovat do wehrmachtu, ze kterého však byli brzy všichni Romové propuštěni. A to se týkalo i Ferdinanda. Přestože byl podle norimberských zákonů označen za „cikánského míšence“ a měl ho čekat koncentrační tábor, podařilo se mu válku přežít i s celou rodinou, tedy s manželkou Janou a s dětmi Růženkou, Eliškou, Michalem a Olgou. Jeho příběh zprostředkoval Rado Faltis.

„V roce 2010 jsme měli třídní sraz ze základní školy v Liberci, školní doba 1940–1949. Čili polovina z toho ještě během války v tehdejším Reichenbergu. Z těch „starousedlíků“ se nás setkalo už jen pět žáků. Mezi nimi i Růžena Bernhard, ročník 1934, romského původu. Byla pro mě zajímavá tím, že její rodiče a sourozenci válku s velikým štěstím přežili, a navíc ještě i útok sovětských leteckých sil 9. května 1945. Za války to snad byla jediná romská rodina, která měla to štěstí, že neskončila v koncentráku. (...) Koncem října 1944 dostala rodina B. obsílku od gestapa dostavit se i s malými dětmi (Růženka 10letá a tři mladší sourozenci) na liberecké nádraží na transport do koncentračního tábora. Při příchodu na liberecké nádraží prošla romská rodina B. policejním kordónem s gestapákem v civilu, byla zaevidována a přistrčena ke skupině jiných postižených. Pud sebezáchovy či vnuknutí shora „přikázaly“ tatínkovi Růženky neposedávat na zemi, ale v tom jeho úseku popocházet, pokud se dalo. V jednom okamžiku právě přicházela skupina tří čtyř vyšších nacistických pohlavárů v civilu a jeden četnický důstojník. Pan B. se postavil tak, aby byl dobře viděn, a měl úspěch. V té skupině nacistických „úředníků“ se nacházel jeden známý z Frýdlantska, teď při této akci již vyšší kriminální inspektor Richard Schwarz. A tento inspektor Schwarz se přibližuje k tatínkovi Růženky se slovy: „Ferdi, was machts du hier?“ A tatínek Růženky, Ferdinand, vysvětluje, že dostal obsílku do transportu. Pan inspektor odejde na deset minut. Po návratu sdělí Ferdinandovi B., že on a celá rodina okamžitě opustí nádraží a vrátí se do svého bytu.“

Ferdinand Bernhard i s rodinou válku přežil a dál zůstal v Liberci, kde po dlouhých a spokojených letech s manželkou Janou zemřel v roce 1994.

Zigeuner
UŽ NEMŮŽU DÁL ...
NEMŮŽU...
NECHCI...
V LIBERCI BYLO NĚKOLIK TÁBORŮ PRO ROMY. PRVNÍ TÁBOR BYL NEJSPÍŠE U LOMU ROCHLICE V KUNRATICKÉ ULICI, NEDALEKO MÍSTA, KDE BYL POZDĚJI POSTAVEN CENTRÁLNÍ TÁBOR OZNAČOVANÝ MĚSTEM JAKO „KONCENTRAČNÍ".
PODMÍNKY VE VŠECH TÁBORECH BYLY OTŘESNÉ A NĚKTEŘÍ Z ROMŮ VOLILI RADĚJI DOBROVOLNOU SMRT, COŽ DOKLÁDÁ PŘÍBĚH IDY BERHARDOVÉ, MLADÉ ŽENY, KTERÁ V LIBERECKÉM TÁBOŘE SPÁCHALA SEBEVRAŽDU.
IDĚ BYLO 24 LET.
BĚHEM INTERNACE ROMŮ V LIBERCI MEZI LETY 1939 A 1943 SE ZDE NARODILO MINIMÁLNĚ 11 DĚTÍ, KTERÉ NEPOZNALY NIC JINÉHO NEŽ ZAJETÍ A BRZKOU SMRT VE VYHLAZOVACÍM TÁBOŘE OSVĚTIM, KAM BYLY SPOLU SE SVÝMI RODINAMI Z LIBERCE DEPORTOVÁNY.

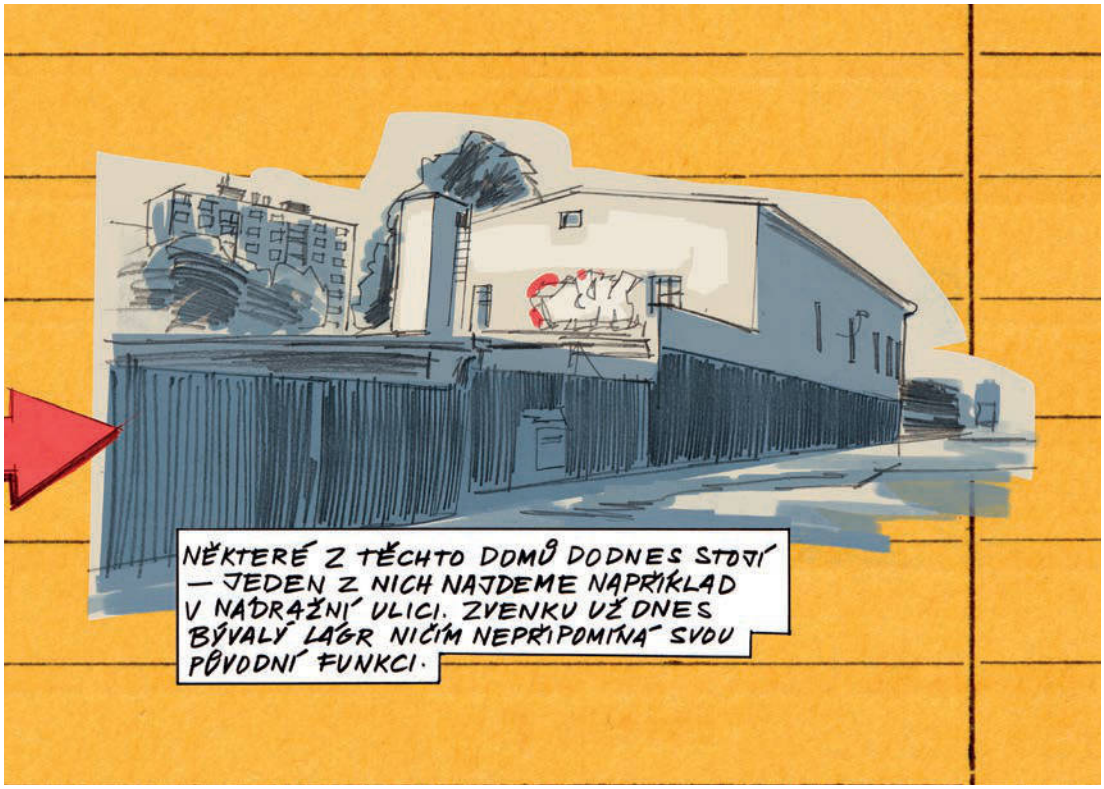
Ida Bernhard a děti, které nepoznaly svět

12. února 1916, Louka u Litvínova – 16./17. dubna 1940, Liberec

V Liberci bylo v letech 1939–1943 několik táborů pro Romy. První byl nejspíše u kamenolomu v Ruprechticích a jednalo se o místo, kde byli Romové internováni většinou ve svých vozech/maringotkách, ale už i tady stál tzv. „cikánský“ barák. Další místo internace bylo v Hradební ulici a fungoval i tábor pro Romy přímo v areálu lomu Rochlice na Kunratické ulici, nedaleko místa, kde byl později postaven centrální tábor, označovaný městem jako „koncentrační“. Další tábor byl v továrně čp. 120 v Nádražní ulici v Liberci-Rochlici. Továrna, kde bylo umístěno asi 80 Romů, byla v tak špatném stavu, že jim prakticky padala na hlavu. To potvrdila i tehdejší stavební komise města Liberec.

Během internace Romů v Liberci mezi lety 1939 a 1943 se v táborech narodilo minimálně jedenáct dětí, které nepoznaly nic jiného než zajetí a brzkou smrt v koncentračních táborech, kam byli Romové z táborů deportováni (nejčastěji šlo o Auschwitz-Birkenau). Podmínky ve všech táborech byly otřesné a možná i kvůli tomu někteří z Romů volili raději dobrovolnou smrt, což dokládá i karta Idy Berhardové a vyprávění Rado Faltise:

„Včera jsem zatelefonoval Růžence do Frankfurtu a ona mi potvrdila, že v lomu Kunratická stály dvě dřevěné budovy (lágry), kde byli ‚internováni‘ Romové před transportem. Růženka osobně tam jednou byla s otcem, když mladá Romka v lágru spáchala sebevraždu. Více nevím a sám si vzpomínám jen na Francouze až v roce 1944.“

↑ Dnešní podoba továrny čp. 120 v Rochlici

Familienname Gepp

Vornamen - Saba-

Geburtstag 18.7.90.

Religion ---- mos.

Beruf 1. Opernsänger

MATHILDE „TILLY" FEINER BYLA HVĚZDA A ZDÁLO SE, ŽE MÁ VŠECHNO: TALENT, KRÁSU I ÚSPĚCH. V JEDNADVACETI LETECH ZÍSKALA ANGAŽMÁ V HAMBURSKÉM DIVADLE CARL-SCHULTZE THEATER, KDE POTKALA SVÉHO BUDOUCÍHO MANŽELA, HERCE CARLA GEPPERTA. MLADÝ PÁR SE DO SEBE ZAMILOVAL A KRÁTCE NA TO BYLA SVATBA. ŽIVOT VYPADAL JAKO SPLNĚNÝ SEN.

TILLY ZAČALA TOČIT FILMY, CESTOVALA PO CELÉ EVROPĚ, SPOLEČNĚ SE SVÝM MUŽEM HRÁLA I V POHÁDCE PRO DĚTI A SPOLUPRACOVALA S NÍM I V ROZHLASE. DOBŘE SI ROZUMĚLI. PAK ALE PŘIŠLI NACISTÉ.

Jahr | Geburtsort (Kreis, Provinz) Standesamt | Rel. | Bemerkungen über die Angehörigen

3. Hamburg

Mathilde „Tilly“ Geppert, rozená Feiner

18. července 1890, Vídeň, AT – 1942 Osvětim, PL

Tilly Feinerová zahájila divadelní kariéru v roce 1911, ve svých jednadvaceti letech, v hamburském divadle Carl Schultze Theater. Tam se také seznámila se svým profesionálním kolegou Carlem Geppertem, který se v roce 1918 stal jejím manželem.

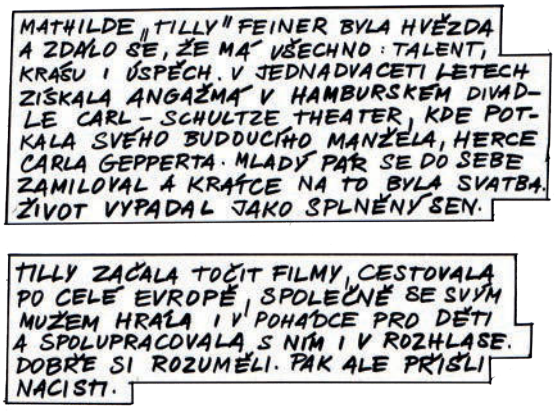

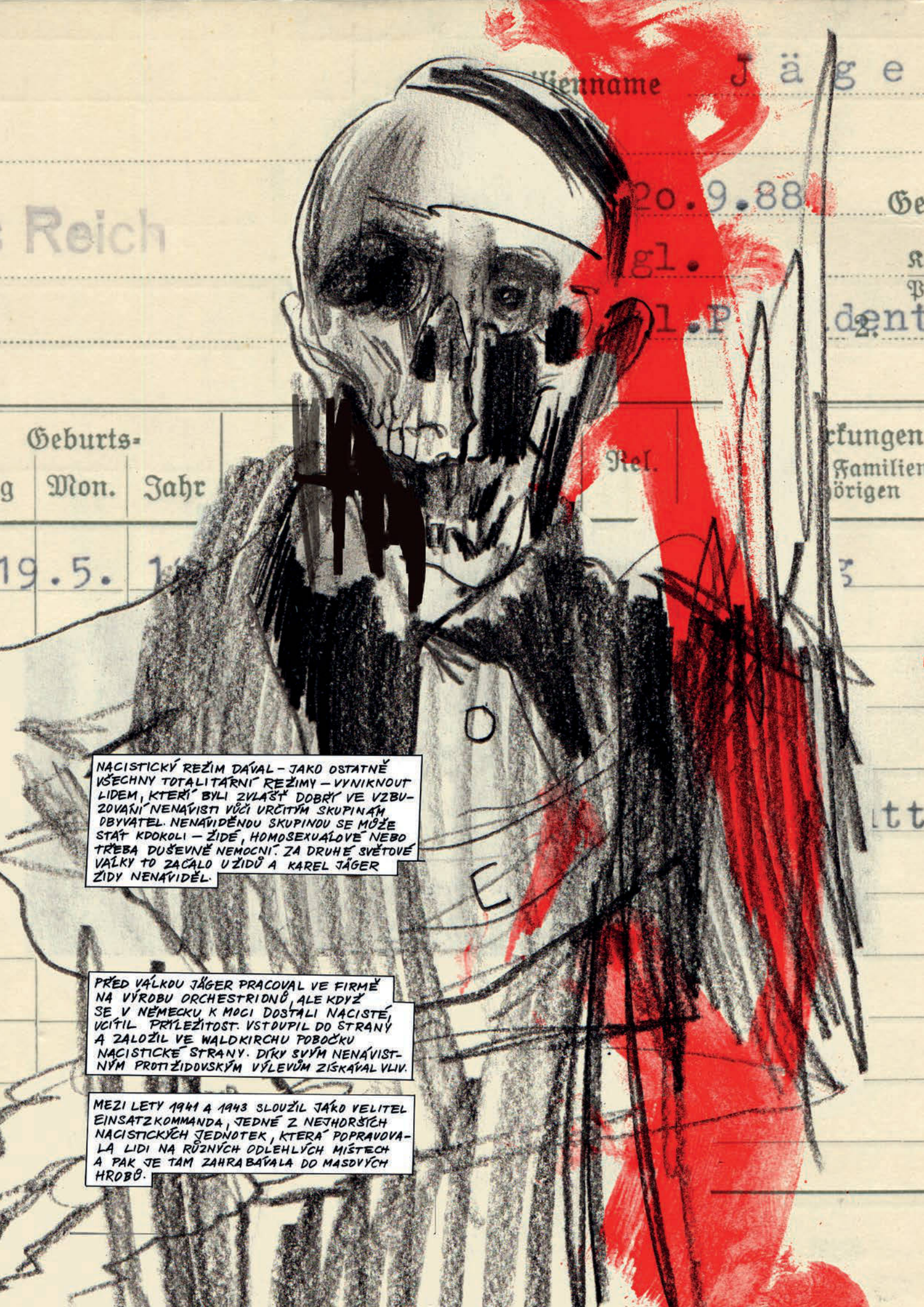
↑ Tilly Feiner v roce 1912

Působila jako subreta v komediích a operetách Der liebe Augustin, Autoliebchen, Filmzauber a Drei alte Schachteln. Už v roce 1917 debutovala také před kamerou, a to v hamburské filmové produkci o rakouském skladateli Franzi Schubertovi. Po svatbě již nebyla vázána pouze na jedno divadlo, ale vyjížděla na turné jako hostující umělkyně. Na počátku 20. let se objevila také v několika filmech, mimo jiné v adaptacích pohádek Tischlein deck dich, Eselein streck dich, Knüppel aus dem Sack a Das sonnige Märchen vom Glück, kde jí byl partnerem její manžel Carl Geppert. V pozdějších letech bylo možné oba manžele slyšet také v rozhlasovém vysílání.

V roce 1933 musela zpěvačka a herečka opustit Německo ze strachu před nacistickými represemi kvůli svému židovskému původu. Manželé se usadili v Československu, domovské vlasti Carla Gepperta, kde oba provozovali restauraci „Herrenhaus“ ve Stráži nad Nisou (dříve součást Liberce). Návštěvník „Herrenhausu“ a Carlův bývalý kolega Paul Morgan ve svém deníkovém záznamu pobaveně nazval podnik, který byl plný vtipů, triků a zábavných nápadů, „Hotelem smíchu.“ Tilly zde vystupovala v krátkých divadelních skečích, operetkách a zábavných představeních. Carl nadále hostoval v mnoha divadlech; v roce 1931 se například podílel na uvedení hry Vídeňská krev v jabloneckém divadle. Oba manželé také hráli v libereckém divadle. V květnu 1937 měli ještě společné představení, ale v říjnu Carl Geppert ve věku pouhých 55 let zemřel.

Po Geppertově smrti se Tilly musela několikrát stěhovat, ale zůstala v Liberci, odkud ji nacisté 13. července 1942 deportovali do vyhlazovacího tábora Osvětim a tam ji zavraždili. Z Herrenhausu se stala služebna NSDAP.

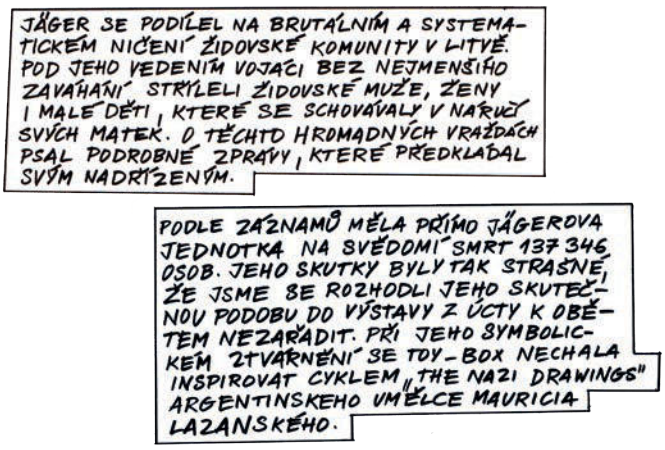

NACISTICKÝ REŽIM DÁVAL – JAKO OSTATNĚ VŠECHNY TOTALITÁRNÍ REŽIMY – VYNIKNOUT LIDEM, KTEŘÍ BYLI ZVLÁŠŤ DOBŘÍ VE VZBUZOVÁNÍ NENÁVISTI VŮČI URČITÝM SKUPINÁM OBYVATEL. NENÁVIDĚNOU SKUPINOU SE MŮŽE STÁT KDOKOLI – ŽIDÉ, HOMOSEXUÁLOVÉ NEBO TŘEBA DUŠEVNĚ NEMOCNÍ. ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY TO ZAČALO U ŽIDŮ A KAREL JÄGER ŽIDY NENÁVIDĚL.
PŘED VÁLKOU JÄGER PRACOVAL VE FIRMĚ NA VÝROBU ORCHESTRIONŮ, ALE KDYŽ SE V NĚMECKU K MOCI DOSTALI NACISTÉ, UCÍTIL PŘÍLEŽITOST. VSTOUPIL DO STRANY A ZALOŽIL VE WALDKIRCHU POBOČKU NACISTICKÉ STRANY. DÍKY SVÝM NENÁVISTNÝM PROTIŽIDOVSKÝM VÝLEVŮM ZÍSKÁVAL VLIV.
MEZI LETY 1941 A 1943 SLOUŽIL JÄKO VELITEL EINSATZKOMMANDA, JEDNÉ Z NEJHORŠÍCH NACISTICKÝCH JEDNOTEK, KTERÁ POPRAVOVALA LIDI NA RŮZNÝCH ODLEHLÝCH MÍSTECH A PAK JE TAM ZAHRABÁVALA DO MASOVÝCH HROBŮ.

Karl Jäger

20. září 1888, Schaffhausen, CH – 22. června 1959, Hohenasperg
Policejní prezident Liberce v letech 1944–1945.

Karl Jäger se narodil v roce 1888 ve švýcarském Schaffhausenu a ve třech letech se s rodiči přestěhoval do Německa. Ve 26 letech narukoval do armády, kde byl v průběhu první světové války několikrát vyznamenán. Po válce získal slušné místo u výrobce orchestrionů Weber, ale už v roce 1923 se přidal k nacistům a později získal přezdívku „Hitler z Waldkirchu“.

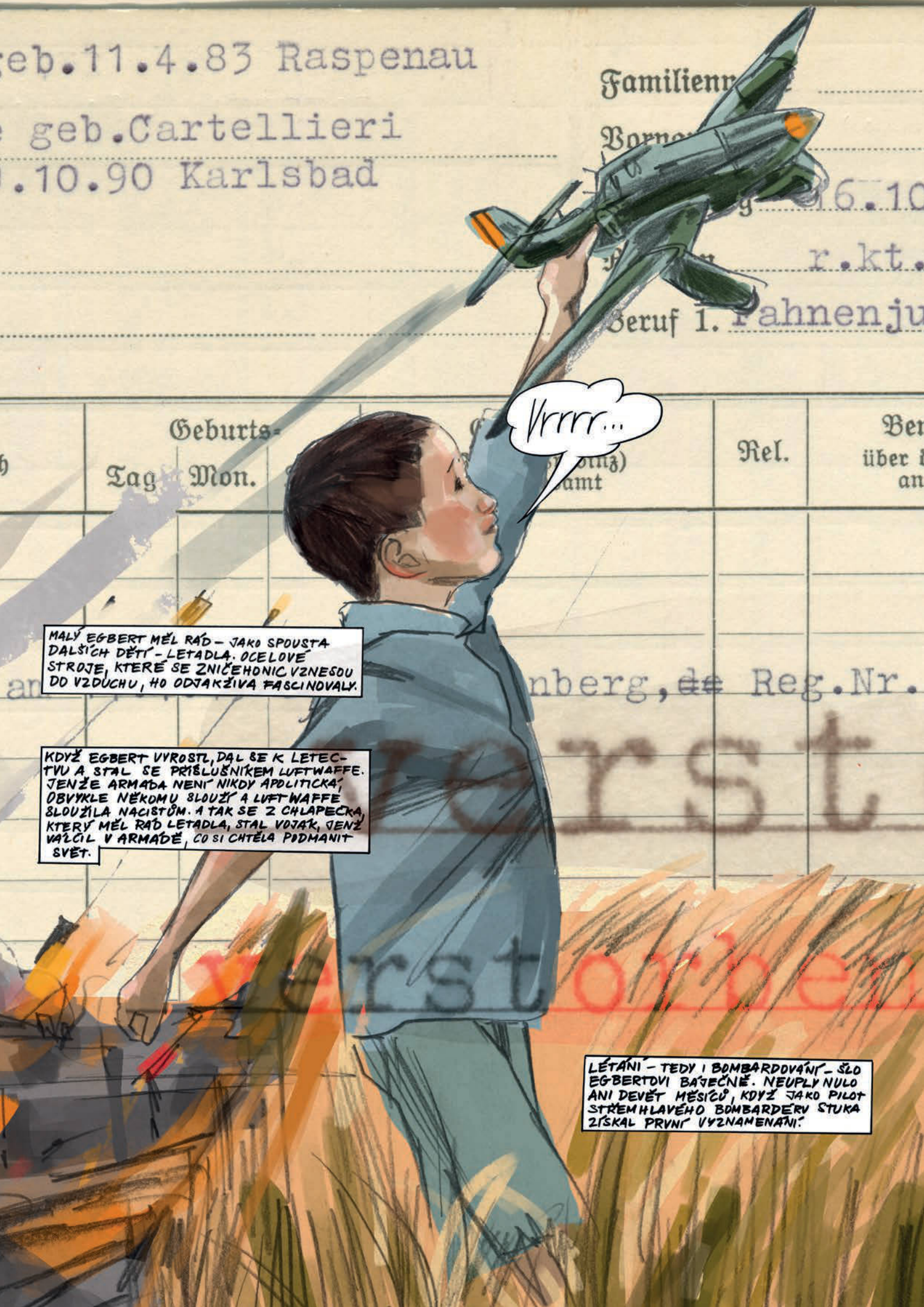
V roce 1931 však společnost, u které byl zaměstnán, zkrachovala a Jäger byl několik let nezaměstnaný. To mělo vliv na rozpad jeho rodinného života a nemálo to přispělo také k radikalizaci jeho postojů. V roce 1932 se připojil k SS. Jägerova hvězda v nacistickém světě však začala stoupat až v roce 1935, díky čemuž si ho všiml i Heinrich Himmler, který ho povolal ke zpravodajské službě Sicherheitsdienst.

Už brzy na začátku války byl Jäger jmenován velitelem Einsatzkommanda, nejdříve v Holandsku, od července 1941 byl pak v Litvě, a zařadil se k těm, kteří byli později označeni za „aktivní strůjce holocaustu“. Jäger se podílel na vraždění židovské komunity a vše pečlivě zaznamenal do takzvané „Jägerovy zprávy“, kterou datoval 1. prosincem 1941. Ve zprávě je podrobně uvedeno 71 míst a 137 346 zavražděných dětí, žen a mužů. Měsíc po měsíci, den po dni jsou v devítistránkové zprávě uvedeny přesné počty zavražděných. Jägerovy jednotky také zavraždily tisíce, možná desetitisíce uprchlíků z Polska, kteří ve zprávě uvedeni nejsou. Jäger toto vraždění nařizoval a organizoval.

V roce 1943 byl Jäger po nervovém zhroucení přeřazen do Německa, kde žádal o nový post odpovídající v nacistické hierarchii jeho „výkonům“. Toho se mu dostalo, když byl jmenován policejním prezidentem Liberce. Tuto funkci zastával v roce 1944 a 1945. Na konci války se mu podařilo uprchnout směrem na západ. Pět týdnů prchal a nakonec se ztratil z dosahu vyšetřovatelů i své druhé manželky. Do roku 1951 pracoval ve Wiesenbachu a později ve velkém zemědělském podniku u Heidelbergu jako dělník. Nikdy za celou dobu si nezměnil jméno. O jeho skutcích se nevědělo a on sám svoji účast u SS popíral. Američané na něj sice už v roce 1948 vydali zatykač, ale německé orgány vůči němu nepodnikly žádné aktivní kroky. Roku 1957 byla dokonce publikována jeho fotografie v uniformě SS s tím, že se jedná o hledanou osobu. Příkaz k zatčení byl vydán v dubnu 1959 a teprve tehdy byl Jäger vzat do vazby a začaly jeho výslechy. V nich uváděl, že se cítí zcela nevinný a vraždění desítek tisíc osob prezentoval tak, že do toho byl „zavlečený“.

Blížícímu se soudu se Karl Jäger vyhnul sebevraždou. Ve svých 73 letech se v cele oběsil na elektrickém kabelu.

geb.11.4.83 Raspenau
geb.Cartellieri
.10.90 Karlsbad
Familienn
Geburts-
Tag Mon.
Rel.
Vrrrrr...
MALÝ EGBERT MĚL RÁD – JAKO SPOUSTA DALŠÍCH DĚTÍ – LETADLA. OCELOVÉ STROJE, KTERÉ SE ZNIČEHONIC VZNESOU DO VZDUCHU, HO ODJAKŽIVA FASCINOVALY.
KDYŽ EGBERT VYROSTL, DAL SE K LETECTVU A STAL SE PŘÍSLUŠNÍKEM LUFTWAFFE. JENŽE ARMÁDA NENÍ NIKDY APOLITICKÁ, OBVYKLE NĚKOMU SLOUŽÍ A LUFTWAFFE SLOUŽILA NACISTŮM. A TAK SE Z CHLAPECKA, KTERÝ MĚL RÁD LETADLA, STAL VOJÁK, JENŽ VÁLČIL V ARMÁDĚ, CO SI CHTĚLA PODMANIT SVĚT.
LÉTÁNÍ – TEDY I BOMBARDOVÁNÍ – ŠLO EGBERTOVI BÁJEČNĚ. NEUPLY NULO ANI DEVĚT MĚSÍCŮ, KDYŽ JAKO PILOT STŘEMHLAVÉHO BOMBARDÉRU STUKA ZÍSKAL PRVNÍ VYZNAMENÁNÍ.

Egbert Jaekel

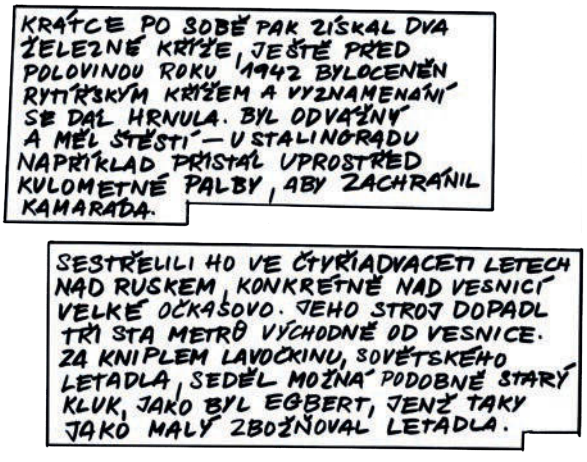
16. října 1919, Raspenava – 17. července 1943, Velké Očkasovo, RU

Egbert Jaekel se narodil do „dobré“ rodiny na Frýdlantsku a později žil v Liberci. Ve škole patřil k podprůměrným studentům s kázeňskými problémy, a proto musel přestoupit z libereckého gymnázia do České Lípy, kde maturoval. V roce 1938 nastoupil do svého prvního zaměstnání – necelých osm měsíců pracoval u říšského komisariátu pro sudetoněmecká území v oddělení zeměměřičů. Vzhledem ke svým znalostem češtiny překládal různé úřední materiály do němčiny a byl na úřadě velmi kladně hodnocen.

V říjnu roku 1939 byl povolán do vojenské služby a nastoupil k jednotce protiletadlového dělostřelectva (Flugabwehrkanone, tzv. flak). Možná, že právě tam se rozhodl stát pilotem a 19. srpna 1940 úspěšně složil pilotní zkoušky. Neuplynulo ani devět měsíců, než jako pilot střemhlavého bombardéru Stuka získal své první vyznamenání. V sotva měsíčních intervalech dostal dva železné kříže a další vyznamenání. Ještě před polovinou roku 1942 obdržel i Rytířský kříž a vyznamenání se hrnula dál v rychlém sledu. Není se čemu divit – Egbert byl výborný pilot a všímal si ho i dobový tisk. Například když létal nad Středozemním mořem, kde útočil na nepřátelské křižníky, uvedl:

↑ Tento konkrétní model Stuky na fotografii je k vidění na výstavě – byl totiž součástí pozůstalosti po Egbertovi Jaekelovi

„Na britský křižník York v zátoce Suba shodil bombu těžkého kalibru. Se svým Ju 87 se proplétal mezi flakem britských bitevních lodí v Pireu, zasáhl dva šestitisícitunové křižníky těžce a bojoval s nespočetnými nepřátelskými Hurricany nad Olympem.“

Když Egbert bojoval nad Stalingradem, vedl si jako opravdový hrdina a neváhal přistát i uprostřed kulometné palby.

„Nadřízený mladého kapitána letky Jaekela napsal dopis řidiči tramvaje Slámovi v Liberci, jehož syn Josef byl pilotem letadla ve stejné skupině jako nositel Rytířského kříže Jaekel. (…) Bylo ještě pozorováno, jak posádka vyskočila z havarovaného

letadla, dopadla na zem s padákem a přistála na nepřátelském území. Nehledě na vlastní nebezpečí přistál poručík Jaekel, nositel Rytířského kříže, na nepřátelském území, aby zachránil své kamarády, asi 300 metrů od místa, kde Josef a jeho střelec spadli. Jeden z nich ležel nehybně na zemi vedle svého padáku, zatímco druhý se běžel skrýt do nedaleké rokle. Sotva poručík Jaekel přistál, dostal se pod silnou palbu ze země. Chvíli čekal v naději, že letec v nedaleké rokli přiběhne k letadlu, ale nikdo se neobjevil. Jestliže již toto přistání poručíka Jaekela bylo projevem nejvyšší odvahy a ukázalo úzkou solidaritu s kamarády, delší pobyt na tomto místě, nebo dokonce opuštění letounu, by představovalo čin, na který by poručík Jaekel nemohl odpovědět před svým nadřízeným, svým palubním radistou (pozn. palubní radista je vrchní důstojník Jentsch z Görlitz) a nakonec ani sám před sebou."

Egbert Jaekel byl bezesporu vynikající pilot, který se svou stukou sestřelil osm nepřátelských letadel, ale přes všechny schopnosti pilota je ve válce nejdůležitější štěstí – to jediné vám dovolí porazit statistiku. A ta říká jasně, že přežití je jako výhra v loterii... Egbert Jaekel byl sestřelen 17. července 1943. Padl ve svých 24 letech u vesnice Velké Očkasovo u města Orel. Jeho stroj i se střelcem Fritzem Jentschem dopadl 300 metrů východně od vesnice.

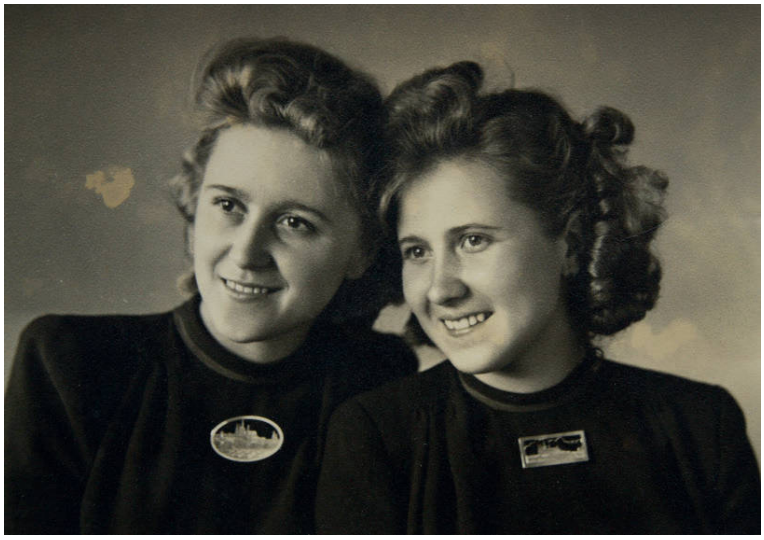

↓↑ Fotografie Egberta Jaekela. Jeho pozůstalost obsahuje mnoho set kvalitních a raritních snímků

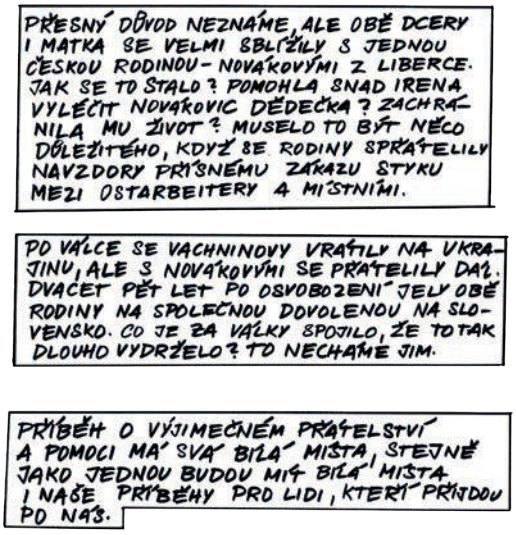
Irena a Olga Vachninovy

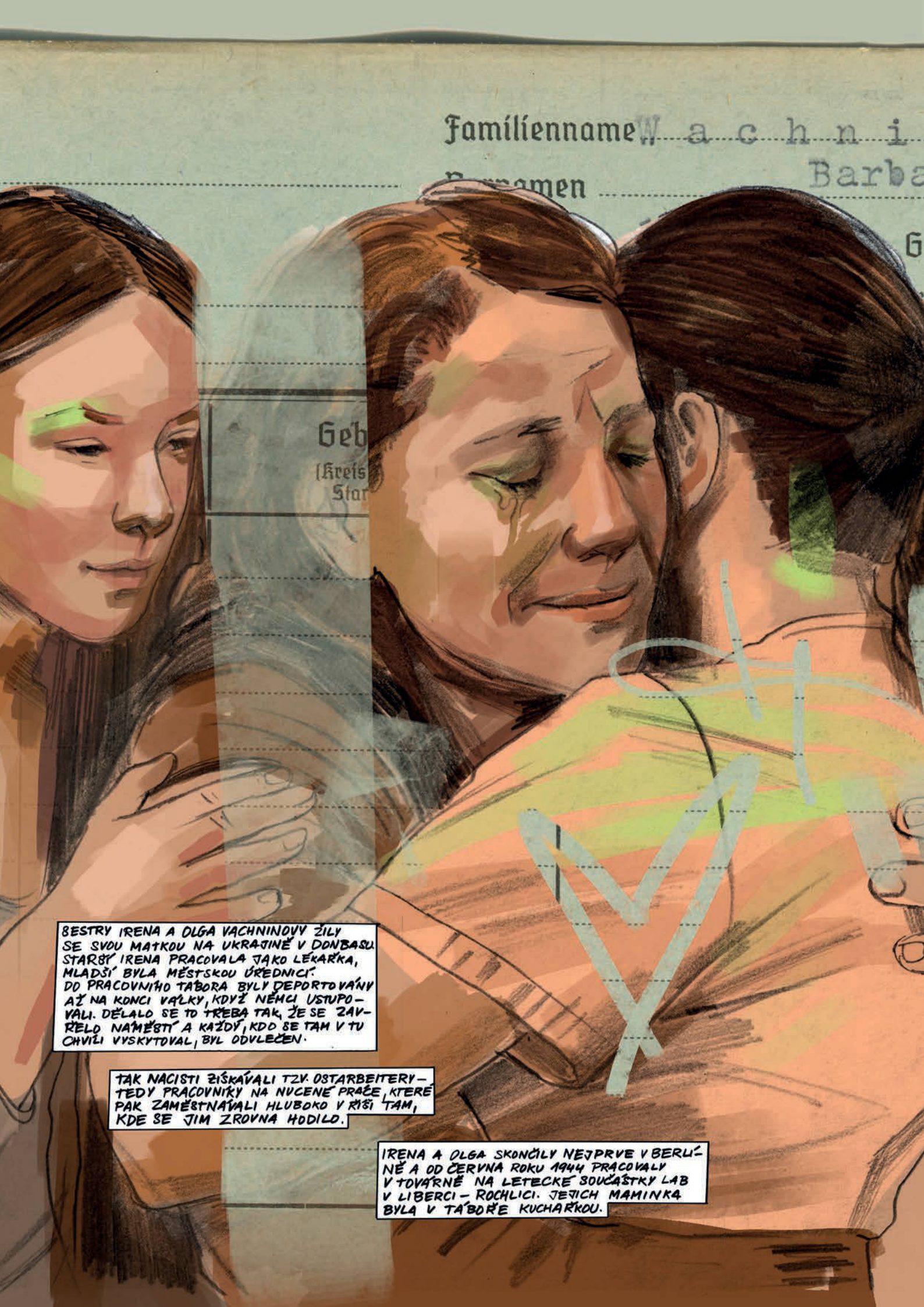
V táboře „Zur Altdeutschen“ byla internována rodina Vachninových, konkrétně matka Barbara s dcerami Irenou a Olgou. Ženy pocházely z Horliwky (rusky Gorlowka) na Donbasu na Ukrajině a do Liberce se dostaly až během ústupu Němců z východní fronty v létě 1944. Irena, která se narodila roku 1923, byla lékařka a před deportací do Liberce pracovala jako písařka na německém pracovním úřadě v Gorlowce. Její o tři roky mladší sestra Olga pracovala až do deportace na obecním úřadě tamtéž. Deportovány byly do podniku Luftfahrt-Apparatebau – LAB v Berlíně.

↑ Irena a Olga Vachniny těsně po konci války

Podnik se v letech 1943–1945 z velké části přestěhoval do Liberce, kde měl několik provozů a patřil mezi největší zbrojní podniky působící ve městě. Dcery od června 1944 pracovaly v továrně Gerätefabrik Reichenberg (součást koncernu LAB) v Liberci-Rochlici. Ubytovali je spolu se stovkami jiných v největším libereckém táboře, který fungoval v bývalé textilce čp. 80 na dnešní třídě Dr. Milady Horákové. Později je přeřadili do podniku Argus a přemístili do tábora v Růžodole. Do Rochlice je spolu s dalšími dělníky vozila speciálně vypravovaná tramvaj. Olga pracovala u vrtačky, Irena v kanceláři. Jejich matka působila v táboře jako kuchařka. S rodinou Vachninových se seznámila česká rodina Novákových, která žila v Růžodolské ulici a začala Irenu a Olgu pravidelně hostit každou sobotu u sebe v domě. Styk mezi pracovníky z východu a místním obyvatelstvem byl sice zakázán, ale na tuto pomoc od rodiny

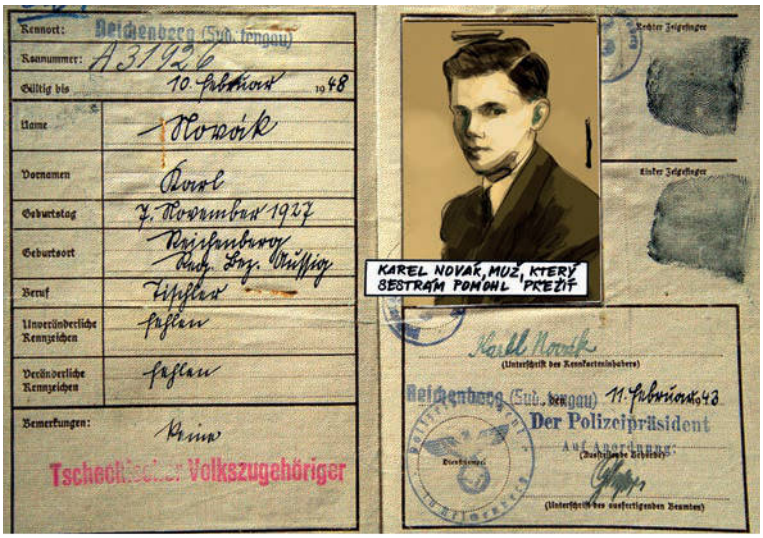

Familienname W a c h n i
Barba
Geb
Kreis
Star
SESTRY IRENA A OLGA VACHNINOVY ŽILY SE SVOU MATKOU NA UKRAJINĚ V DONBASU. STARŠÍ IRENA PRACOVALA JAKO LÉKAŘKA, MLADŠÍ BYLA MĚSTSKOU ÚŘEDNICÍ. DO PRACOVNÍHO TÁBORA BYLY DEPORTOVÁNY AŽ NA KONCI VÁLKY, KDYŽ NĚMCI USTUPOVALI. DĚLALO SE TO TŘEBA TAK, ŽE SE ZAVŘELO NÁMĚSTÍ A KAŽDÝ, KDO SE TAM V TU CHVÍLI VYSKYTOVAL, BYL ODVLEČEN.
TAK NACISTI ZÍSKÁVALI TZV. OSTARBEITERY – TEDY PRACOVNÍKY NA NUCENÉ PRÁCE, KTERÉ PAK ZAMĚSTNÁVALI HLUBOKO V ŘÍŠI TAM, KDE SE JIM ZROVNA HODILO.
IRENA A OLGA SKONČILY NEJPRVE V BERLÍNĚ A OD ČERVNA ROKU 1944 PRACOVALY V TOVÁRNĚ NA LETECKÉ SOUČÁSTKY LAB V LIBERCI – ROCHLICI. JEJICH MAMINKA BYLA V TÁBOŘE KUCHAŘKOU.

Novákových se do konce války nepřišlo. Nedlouho po válce odjely dívky i s matkou zpět na Ukrajinu, i když se obávaly nařčení z vlastizrady ze strany Sovětského svazu. Po válce zůstaly s Novákovými v kontaktu. Více než pětadvacet let po skončení války spolu dokonce obě rodiny strávily dovolenou na Slovensku a v 80. letech minulého století přijely bývalé nuceně nasazené ženy na návštěvu do Liberce.

Tábor, ve kterém ženy pobývaly, se nalézal se v Liberci-Růžodolu I. mezi ulicemi Londýnská, Žitavská, Ostašovská a Hokešova. Byla to budova hotelu, tančírny a restaurace Müller – Zur Altdeutsche, která se skládala z velkého tanečního sálu, úřadu pošty, rozlehlých garáží a několika obchodů. První pracovníci z východu se v prostorách restaurace objevili již v roce 1941 a majitel jim vyčlenil celkem pět místností. V lednu 1944 si sál pronajala firma Argus Apparatebau z Berlína a zřídila zde tři tábory pro muže, ženy a dívky z tehdejšího Sovětského svazu. Mužská i ženská část se nalézaly ve velkém tanečním sále a od sebe je dělila heraklitová přepážka.

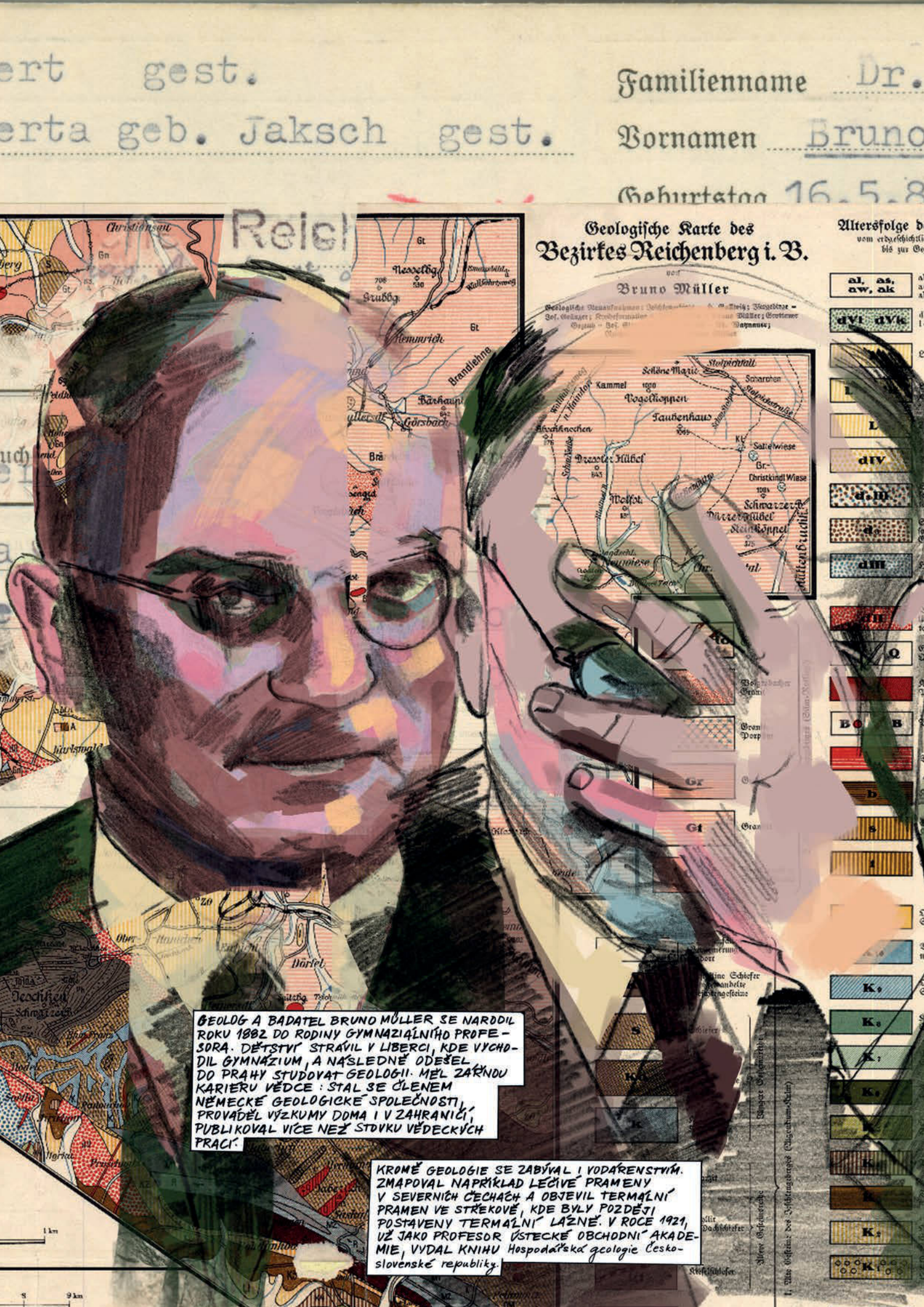
Za války pracovalo na Liberecku tisíce Ostarbeiterů, tedy dělníků z východu. Naprostá většina z nich byla ubytována v nevyhovujících podmínkách a pracovala minimálně 12 hodin denně.

↑ Karel Novák, Čech, který rodině Vachninových za války pomáhal. Přátelství mezi rodinami pokračovalo i desítky let po válce

↓ Hostinec Alt-deutsche na Letce v Liberci-Růžodolu, kde byl tábor firmy LAB/Argus. Na konci války, 9. května, byl hostinec zasažen náletem Rudé armády. Budova hotelu Möller v pozadí dodnes stojí

Familienname Dr.
Vornamen Bruno
Geologische Karte des
Bezirkes Reichenberg i. B.
Bruno Müller
Altersfolge
GEOLOG A BADATEL BRUNO MÜLLER SE NARODIL ROKU 1882 DO RODINY GYMNAZIÁLNÍHO PROFESORA. DĚTSTVÍ STRÁVIL V LIBERCI, KDE VYCHODIL GYMNÁZIUM, A NÁSLEDNĚ ODEŠEL DO PRAHY STUDOVAT GEOLOGII. MĚL ZÁŘNOU KARIERU VĚDCE: STAL SE ČLENEM NĚMECKÉ GEOLOGICKÉ SPOLEČNOSTI, PROVÁDĚL VÝZKUMY DOMA I V ZAHRANIČÍ, PUBLIKOVAL VÍCE NEŽ STOVKU VĚDECKÝCH PRACÍ.
KROMĚ GEOLOGIE SE ZABÝVAL I VODÁRENSTVÍM. ZMAPOVAL NAPŘÍKLAD LÉČIVÉ PRAMENY V SEVERNÍCH ČECHÁCH A OBJEVIL TERMÁLNÍ PRAMEN VE STŘEKOVÉ, KDE BYLY POZDĚJI POSTAVENY TERMÁLNÍ LÁZNĚ. V ROCE 1921, UŽ JAKO PROFESOR ÚSTECKÉ OBCHODNÍ AKADEMIE, VYDAL KNIHU Hospodářská geologie Československé republiky.

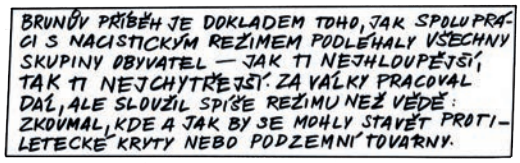
Dr. Bruno Müller

16. května 1882, Liberec – 27. prosince 1947, Neindorf, DE

Bruno Müller se narodil 16. května 1882 v Liberci do vzdělané rodiny. Jeho otcem byl školní rada a gymnaziální profesor Robert Müller, matkou Berta Müllerová, rozená Jakschová. Dětství strávil v Liberci, kde vystudoval gymnázium, a následně odešel do Prahy studovat geologii. Na univerzitě působil i po ukončení studií jako odborný asistent u věhlasného profesora G. C. Laubeho.

V roce 1907 odešel do Ústí nad Labem, kde učil na ústecké obchodní akademii, což byla první nově restrukturalizovaná obchodní akademie v Rakousku-Uhersku. Byl také kurátorem geologické sbírky ústeckého městského muzea. V roce 1910 se Bruno oženil s Elizabetou Marií Weberovou. Během svého ústeckého působení byl povolán do války a jako vojenský geolog prošel několika frontami. V roce 1922 dostal nabídku z Olomouce, kde se stal ředitelem obchodní akademie. Po pěti letech využil obdobné nabídky z Liberce a od roku 1927 byl ředitelem zdejší obchodní akademie.

Bruno se geologii přes vedoucí funkce ve školství věnoval prakticky naplno. Už v roce 1919 byl jmenován externím členem Státního geologického ústavu a stal se i členem Německé geologické společnosti. Odborné výzkumy prováděl nejen v Čechách a na Moravě, ale i v Itálii a mezi lety 1908 až 1944 publikoval 123 vědeckých prací. K tomu je potřeba připočíst desítky či stovky odborných posudků a projektových zakázek. Za zmínku stojí i třináct autorských geologických map. Jeho odbornost se však netýkala jen geologie, ale i hydrologie, vodárenství a hospodářství. Objevil a zmapoval vodní zdroje pro Liberec, Českou Lípu, Mimoň, Nový Bor, Českou Kamenici, Doksy, Český Dub, Ústí nad Labem, Litoměřice, Lovosice a další obce. Zpracoval léčivé prameny severních Čech a objevil termální pramen ve Střekově u Ústí nad Labem, nad nímž byly později vybudovány termální lázně. V roce 1921, ještě jako profesor ústecké akademie, vydal knihu Hospodářská geologie Československé republiky. V letech 1928 až 1941 pak vydával geologický časopis Firgenwald, který je dosud studnicí poznání pro severní Čechy. Mezi jeho pionýrské práce patří i první odborné popisy jeskyní Ještědského krasu.

Za druhé světové války se věnoval geologii projektů protileteckých krytů a podzemních továren. Provedl průzkum a navrhl řešení testovacího bunkru firmy Getewent v Rychnově u Jablonce nad Nisou a pravděpodobně se věnoval i projektu podzemní továrny Richard v Litoměřicích. Po válce žádal o vydání antifašistické legitimace, čemuž ale nebylo vyhověno. Podle dobového tisku u něj byly při domovní prohlídce nalezeny listiny dokládající vztah k nacistickým špičkám a Müller musel z Československa uprchnout. V Liberci zanechal velkou knihovnu, která byla ještě v roce 1945 zajištěna Dr. J. Soukupem, který zároveň prohlásil, že Müller spáchal sebevraždu, což měl potvrdit i Dr. V. Klein (možná tak chtěli Müllera chránit před pronásledováním). Ve skutečnosti se však Bruno Müller dostal do Německa a pobýval v Oscherslebenu u Magdeburgu. Zemřel kvůli komplikacím se štítnou žlázou 27. prosince 1947 v nemocnici v Neindorfu ve věku 65 let.

Část velmi cenné geologické sbírky Bruna Müllera byla složena v libereckém domě v ulici U Věže. Po válce však byla vyhozena do starého meandru Nisy v místech, kde se dnes nachází zahrádkářská kolonie.

KAŽDÁ VÁLKA PŘINÁŠÍ NESMÍRNÉ UTRPENÍ MNOŽSTVÍ OBYČEJNÝCH LIDÍ – TAKOVÝCH JEŽ JSOU UDÁLOSTMI SEMLETI, ANIŽBY MĚLI MOŽNOST JE NĚJAK VÍCE OVLIVNIT. NĚKTERÉ Z KARET ARCHIVU ALE SKRÝVAJÍ I PŘÍBĚHY LIDÍ, KTEŘÍ OBYČEJNÍ NEBYLI. LIDÍ, KTEŘÍ MĚLI VLIV A DOKÁZALI HO VYUŽÍT K POMOCI NĚKOMU JINÉMU. TAKOVÝ JE I PŘÍBĚH HIDEMARA KONOE (NEBO KONOYE), HVĚZDY JAPONSKÉ VÁŽNÉ HUDBY A MLADŠÍHO BRATRA PŘEDVÁLEČNÉHO PREMIÉRA JAPONSKA.
HIDEMARO SE NARODIL DO VÁŽENÉ KNÍŽECÍ RODINY PŮSOBÍCÍ V JAPONSKU VÍCE JAK 1500 LET. RODINA CHTĚLA, ABY SE VĚNOVAL POLITICKÉ KARIÉŘE, JEHO VŠAK LÁKALA HUDBA. NAŠTĚSTÍ HO PODPOŘIL STARŠÍ BRATR FUMIMARO, POZDĚJŠÍ PREMIÉR JAPONSKA. KDYŽ BYLO HIDEMAROVI 25 LET, ROZHODL SE ODJET DO EVROPY STUDOVAT HUDBU; UČIL SE U VĚHLASNÝCH PROFESORŮ V PAŘÍŽI I V BERLÍNĚ. NEJVÍCE HO ZAUJALO DIRIGOVÁNÍ, KTERÉMU SE POZDĚJI VĚNOVAL A KTERÉ HO PROSLAVILO.

Hidemaro Konoe

18. listopadu 1898, Tokyo, JPN – 2. června 1973, Noge, Tokyo, JPN

Vikomt Hidemaro Konoe (Konoye), japonsky 近衛 秀麿, byl dirigent a skladatel klasické hudby. Narodil se do vážené rodiny, působící v Japonsku více než 1 500 let. Byl mladším synem knížete Konoe Atsumaro, potomka jednoho z pěti regentských rodů klanu Fudžiwara. Rodina chtěla, aby se Hidemaro věnoval politické kariéře, jeho však lákala hudba.

Naštěstí ho podpořil starší bratr Fumimaro, pozdější trojnásobný premiér Japonska. Hidemaro zkoušel studovat literaturu na univerzitě v Tokyu, ale hudba ho lákala stále víc, takže z univerzity odešel. Ve svých pětadvaceti letech odjel do Evropy, kde studoval hudbu v Paříži u Vincenta d'Indyho a v Berlíně u Franze Schrekera. Nejvíce ho zaujalo dirigování, kterému se později věnoval a jež ho proslavilo. V roce 1924 působil v Berlínské filharmonii, ale v roce 1925 se vrátil do Japonska a stal se spoluzakladatelem Japonské symfonické asociace. Později založil Nový tokijský symfonický orchestr, dnešní Symfonický orchestr NHK, a během deseti let jej pomohl zformovat v těleso řadící se ke světové špičce.

Kromě toho Hidemaro mnohokrát hostoval v Evropě a Americe a během své kariéry dirigoval přibližně 90 různých těles, včetně orchestru milánské La Scaly a Symfonického orchestru NBC. Navázal přátelství s četnými světovými hudebníky, například s Erichem Kleiberem, Leopoldem Stokowskim, Wilhelmem Furtwänglerem či Richardem Straussem. Ve druhé polovině 30. let se vrátil do Německa, aby znovu dirigoval Berlínskou filharmonii.

Ve 30. letech cestoval doslova po celém světě a nepřestal ani na začátku druhé světové války (Německo, Švédsko, Dánsko). I poté ho zajímala hudba, nikoliv politika.

V prosinci roku 1942 dirigoval v Liberci společný koncert svého orchestru s libereckými hudebníky, který navštívil i říšský místodržící Konrád Henlein. Noviny tehdy psaly o přátelství mezi kulturami a koncert, snad kvůli počtu návštěvníků odehraný překvapivě v liberecké tělocvičně, byl přijat velmi pozitivně.

Někdy v roce 1943 vyšlo najevo, že Hidemaro ve svém orchestru zaměstnává, resp. skrývá židovské hudebníky, což bylo velmi nebezpečné, a Hidemara za to stihl nám již blíže neznámý postih. Židovským hudebníkům však pomáhal už od roku 1935, kdy Leonidu Kreutzerovi pomohl emigrovat z Německa, a stejně zasáhl i v případech Józefa Rosenstocka a Manfreda Gurlitta. Na sklonku 30. let pomáhal uprchlíkům s převodem peněz a v roce 1939 podporoval Heinricha Liebrechta, který však byl v roce 1941 zatčen, vyslýchán a mučen. Hidemaro přesto neustal ve snaze mu pomoci, a možná i díky němu neskončil Liebrecht v koncentračním táboře. Jeho matka dokonce našla azyl přímo v Hidemarově domě. V roce 1943 však osobně zasáhl Joseph Goebbels, říšský ministr propagandy, a začal tlačit na japonského velvyslance Hiroshiho Oshimu, aby proti Hidemarovi zasáhl.

Hidemaro se v Liberci objevil ještě na několik dní v září a v listopadu 1944, už však ne jako svobodný dirigent, nýbrž jako zaměstnanec nějaké instituce či firmy. V obou případech byl ubytovaný v továrním objektu v Hanychovské ulici, v němž byly za války zřízeny malé nouzové byty. Co přesně v Liberci dělal, nevíme, ale zřejmě to již nesouviselo s hudbou.

Hidemaro Konoe se po válce dál věnoval hudbě a dirigoval. Zemřel jako světově uznávaný dirigent v roce 1973. Až v 21. století odhalil jeho aktivity za války japonský spisovatel Fuyuki Sugano a na pomyslné Hidemarovo životní konto připsal deset zachráněných židovských rodin.

TO KVĚTNOVÉ RÁNO BY BYLO JAKO KAŽDÉ JINÉ. SNAD JE TO NEJHORŠÍ ZA NÁMI, ŘÍKALA SI ANIČKA, MLADÁ POSLUHOVAČKA, KDYŽ SPĚCHALA SLUNCEM OZÁŘENOU MATOUŠOVOU ULICÍ ZA SVÝMI PRACOVNÍMI POVINNOSTMI. DNES JI ČEKÁ ÚKLID DVOU BYTŮ – NAHOŘE V PATŘE U ROTTERŮ BÝVÁ VŽDYCKY MENŠÍ NEPOŘÁDEK A DOLE POMŮŽE PANÍ STREUBELOVÉ, KTERÁ MÁ TŘI MALÉ DĚTI. SNAD TO STIHNE ZA DOPOLEDNE.
ZAZVONÍ NA ZVONEK A... NIC? ZVONÍ ZNOVU A ZNOVU, NETRPĚLIVĚ A NAKONEC SE STRACHEM, KTERÝ JÍ TLUČE AŽ V KRKU. MÁ ZLOU PŘEDTUCHU, MUSELO SE NĚCO STÁT. LETÍ PRO MÁMU, NAŠTĚSTÍ BYDLÍ JEN O PÁR ULIC VEDLE. SPOLEČNĚ PAK VYPÁČÍ DVEŘE, ALE DO BYTŮ SE NEDOSTANOU. TO TICHO. TO TICHO!!!
JE JIM JASNÉ, ŽE SE STALO NĚCO STRAŠNÉHO. NEJSOU SLYŠET DĚTI, ODNIKUD VŮBEC NEZAZNÍVAJÍ HLASY. NIKDE NECINKÁ NÁDOBÍ, NIKDO NENAPOUŠTÍ VODU ANI NECHODÍ PO MÍSTNOSTECH. DŮM PŮSOBÍ PRÁZDNÝ.
JEN TO TICHO. STRAŠLIVÉ, NEPŘIROZENÉ TICHO.

Vražda v Matoušově ulici

Válka sice v Liberci skončila 9. května 1945, ale události spojené s ní a s nacistickým režimem se přelily i do následujících dní, měsíců a let. Nemocní z táborů stále umírali, lidé, kteří přišli o své blízké, stále trpěli a ve velké míře se objevovaly sebevraždy a také vraždy. Jeden z nejhorších násilných případů se udál v liberecké Ehrlichově, dnes Matoušově ulici.

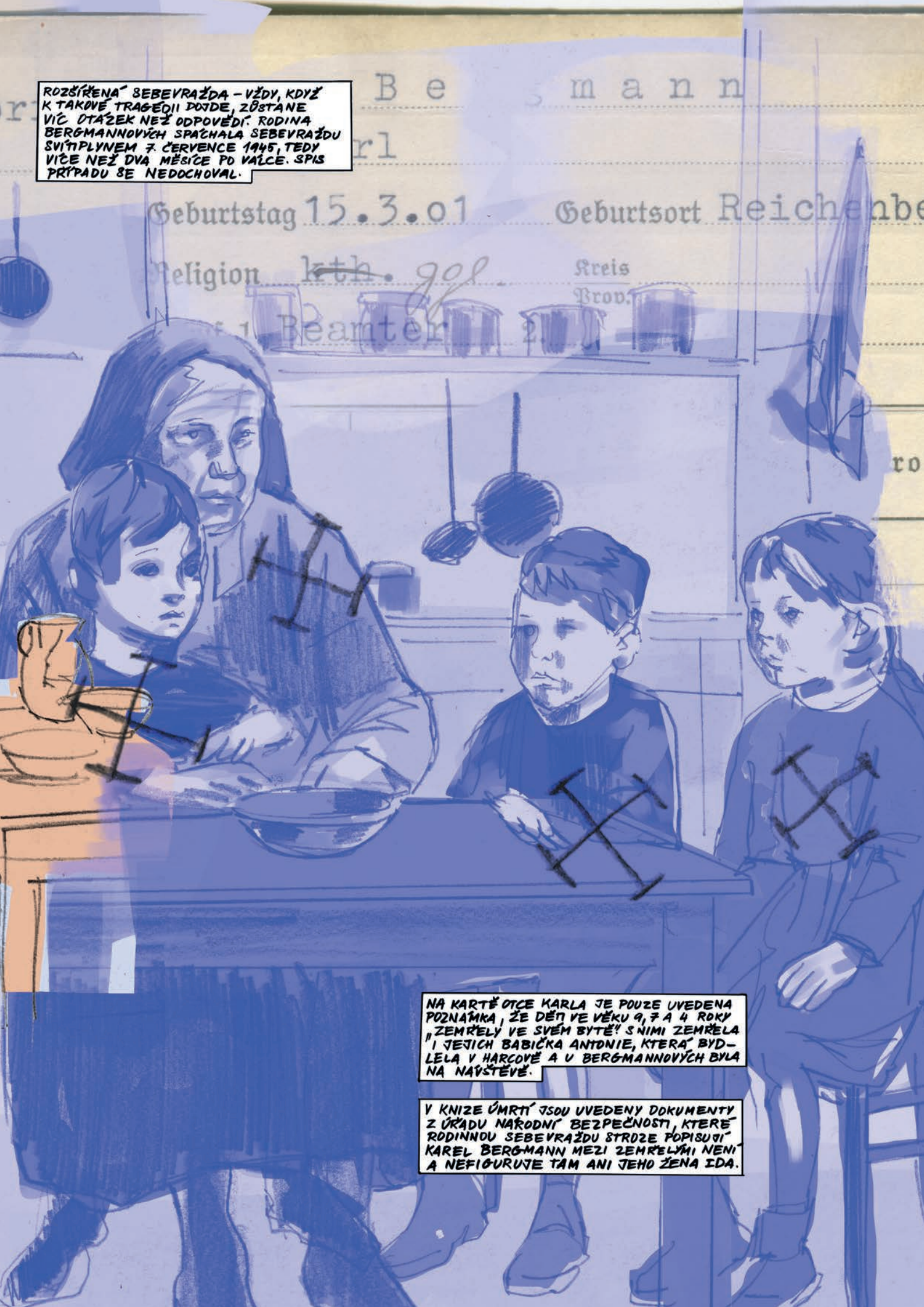
V květnu roku 1945 vešla Alžběta Hruschková, patnáctiletá služebná v rodině MUDr. Streubela, do dvora nájemního domu čp. 26, kde zvonila a klepala na zamčené dveře. Nikdo však neotvíral, což bylo velmi neobvyklé, a tak se Alžběta vydala pro svou matku, která bydlela nedaleko. Po návratu ke dveřím obě ženy společnými silami vypáčily vchod do sklepa a proběhly ke dveřím do bytu, kam se ale ani s klíčem nedostaly. Alžběta tedy vyběhla o patro výš, kde bydleli majitelé domu Rotterovi, ale i v jejich bytě panovalo ticho a nikdo na klepání neodpovídal. Za dvě a půl hodiny od příchodu služebné k domu se o celé věci dozvídá Úřad národní bezpečnosti v Liberci, který na místo okamžitě vysílá šest kriminalistů, a ti asi o hodinu později zjišťují, že všechny osoby přebývající v domě byly zavražděny. Konkrétně šlo o Marii Streubelovou se třemi dětmi předškolního věku, Emilii Rotterovou s dcerou Alžbětou a matkou Marií Meissnerovou a domovnici Marii Kaiserovou. Poslední obyvatel domu, Ing. Rudolf Rotter, zůstal pohřešován.

Kriminalisté ohledali celý prostor a po následném výslechu svědků zjistili, že asi kolem jedné hodiny nad ránem přijelo k domu auto a pachatelé pravděpodobně zazvonili na rodinu Rotterových. Osobní věci Rudolfa Rottera byly nalezeny v prádelně domu, kriminalisté proto vyvozovali, že pachatelé nejdříve odvlekli pana Rottera právě sem a následně do auta. Jeho manželka Emilie sešla dolů na dvůr a byla brutálně napadena sekerou. Dceři Alžbětě se podařilo seběhnout ke Streubelům a zatelefonovat o pomoc svému snoubenci. O smrti své matky ještě nevěděla a se snoubencem předpokládali, že jde o policejní razii. Následně zavolala do Prahy svému strýci JUDr. Karlu Rotterovi, ale to už pachatelé vnikli i do tohoto bytu a vražedné šílenství pokračovalo. Na konci zůstalo osm mrtvých a jeden nezvěstný.

Dodnes není jasné, kdo vraždil ani proč Ing. Rudolf Rotter byl antifašista, což potvrdilo i vyšetřování. Jeho bratr, JUDr. Karel Rotter, byl veřejně známou osobou a během války byl patnáctkrát zatčen. Jeho manželka pocházela z židovské rodiny Eisenschimlů, syn sloužil v britské armádě.

Vyšetřování bylo prováděno důkladně, ale pachatelé nebyli nalezeni. Vyšetřovatelé dospěli k závěru, že se jednalo o akci nacistů, patrně skupiny werwolfů z Frýdlantska, kterým šlo primárně o únos Ing. Rottera, a mnohonásobná vražda byla vyhodnocena jako odstranění svědků. Vyšetřující komisaři si „dosti trpce“ stěžovali na nejednotnost bezpečnostní situace v okrese a zejména na činnost oddílu revoluční gardy vedeného Dr. Rokosem. Dva vyšetřovatelé však připouštěli i možnost, že za vraždami stály nezodpovědné české živly, ačkoliv to „vzhledem ke svému národnímu cítění jen velmi neradi připouštěli“.

Ing. Rotter nebyl nikdy nalezen, ale… v prosinci 1946 byly v Jizerských horách u Smědavy exhumovány tři hroby se sedmnácti těly, patrně německými. Šlo zřejmě o osoby zadržené v Tanvaldu a předané oddílu plukovníka Rokose do Liberce. Tito vězni byli následně vydáni oddílu revoluční gardy „Bojová skupina Skuteč“. Členové oddílu je převezli na Smědavu, kde je zastřelili a pohřbili v hromadných hrobech. Před samotnou exhumací tohoto hrobu se objevily informace, že mezi mrtvými se nachází i Ing. Rudolf Rotter, dokonce byla označena jeho přesná poloha v rámci hrobů. Provedeným šetření se však podařilo identifikovat pouhá tři těla a mezi nimi Ing. Rotter nebyl.

ROZŠÍŘENÁ SEBEVRAŽDA – VŽDY, KDYŽ K TAKOVÉ TRAGÉDII DOJDE, ZŮSTANE VÍC OTÁZEK NEŽ ODPOVĚDÍ. RODINA BERGMANNOVÝCH SPÁCHALA SEBEVRAŽDU SVÍTIPLYNEM 7. ČERVENCE 1945, TEDY VÍCE NEŽ DVA MĚSÍCE PO VÁLCE. SPIS PŘÍPADU SE NEDOCHOVAL.
NA KARTĚ OTCE KARLA JE POUZE UVEDENA POZNÁMKA, ŽE DĚTI VE VĚKU 9, 7 A 4 ROKY „ZEMŘELY VE SVÉM BYTĚ!" S NIMI ZEMŘELA I JEJICH BABIČKA ANTONIE, KTERÁ BYDLELA V HARCOVĚ A U BERGMANNOVÝCH BYLA NA NÁVŠTĚVĚ.
V KNIZE ÚMRTÍ JSOU UVEDENY DOKUMENTY Z ÚŘADU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI, KTERÉ RODINNOU SEBEVRAŽDU STRUČNĚ POPISUJÍ. KAREL BERGMANN MEZI ZEMŘELÝMI NENÍ A NEFIGURUJE TAM ANI JEHO ŽENA IDA.

Epidemie sebevražd

Druhá světová válka v Evropě oficiálně skončila podpisem kapitulace nacistického Německa nedlouho po půlnoci dne 9. května 1945 se zpětnou platností k 23. hodině předchozího dne. Někteří začali slavit, jiní se zhroutili z potvrzené porážky. Na většině míst boje utichly, i když šarvátky a přestřelky s fanatickými nacisty stále zůstávaly na denním pořádku.

Město Liberec nebylo v tomto přesně vymezeném čase osvobozeno – Rudá armáda byla pořád ještě kilometry daleko a linie posledních bojů přibližně kopírovala současnou státní hranici na severu Frýdlantska. Ještě 9. května byl Liberec bombardován Rudou armádou. Zároveň se z koncentračních, pracovních i zajateckých táborů dostávali na svobodu první internovaní. Mnozí Němci a kolaboranti se rozhodli pro útěk nebo sebevraždu. Stále se umíralo na infekční nemoci, které se šířily na konci války nejen v přeplněných táborech, ale i v přeplněných bytech. V Liberci se ocitly desetitisíce lidí prchajících před postupující východní frontou, ale utíkali sem i lidé z blízkých měst v Německu, například ze Žitavy, kteří se báli, že jejich domovy nezůstanou před Rudou armádou v bezpečí. Zcela přesné statistiky se teprve tvoří, ale nárůst úmrtí po válce v Liberci je děsivý. V pouhých třech dnech 9. až 12. května zemřelo minimálně patnáct osob na následky bombardování, mnoho dalších osob bylo zastřeleno v různých přestřelkách, včetně třeba té, která se odehrála na liberecké radnici, ale největší objem mrtvých tvořili sebevrahové. Doložených je přibližně 30 osob za pouhé tři dny, skutečné číslo bude ale vyšší. Do konce roku 1945 si v Liberci sáhlo na život mnoho stovek lidí, přičemž často se jednalo o celé rodiny. V kartách jsou sebevraždy označené poznámkou „zemřel ve svém bytě“.

Jaké byly motivace pro spáchání tzv. rozšířené sebevraždy, tedy takové, kdy se sebevrahem umírají i nevinní lidé, případně ještě hůře – s rodiči i jejich vlastní děti? Nejčastěji to byly asi panika a strach, často jako výsledek nacistické propagandy, která Němcům vtloukala do hlav tezi zápasu o přežití. Pro některé doslova skončil svět a nebylo pro co dál žít. Jiné, ač to zní neuvěřitelně, k tomu inspiroval podobný čin souseda nebo někoho blízkého. Stávalo se také, že sebevraždu spáchala i širší rodina v několika generacích. Svojí roli mohlo hrát i svědomí, ale zdá se, že hlavním motivem byl opravdu strach. Zabít děti a pak sebe se může zdát jako sobecké, ale obvykle k tomu kupodivu vedla potřeba ochránit své děti před „hroutícím se světem“, před nebezpečím.

Rodina Bergmannových z Liberce spáchala sebevraždu svítiplynem 7. července 1945, tedy více než dva měsíce po válce. Spis případu se bohužel nedochoval. Na kartě otce Karla je pouze uvedena poznámka, že „ve svém bytě zemřely“ děti ve věku 9, 7 a 4 roky a s nimi jejich babička Antonie, která bydlela v Harcově a u Bergmannových byla na návštěvě. V knize úmrtí jsou uvedeny dokumenty z úřadu národní bezpečnosti, které rodinnou sebevraždu stroze popisují. Karel Bergmann mezi zemřelými uveden není a nefiguruje tam ani jeho žena Ida. Podobné případy se objevují v kartotékách často a jejich interpretace je složitá, ne-li nemožná. V některých případech, například právě u rodiny Bergmannových, se nabízí otázka, nakolik byl rodič ztotožněn se sebevraždou vlastních dětí, pokud tento akt můžeme stále nazývat sebevraždou. Takových případů je více, mohou leccos naznačovat, ale pochopit je nelze. Nevíme totiž, co přesně se stalo a čím vším tito lidé museli projít.

KINDERLANDERVERSCHICKUNG BYL SYSTÉM OZDRAVNÝCH VENKOVSKÝCH POBYTŮ PRO DĚTI Z MĚST, ZA VÁLKY VŠAK DOSTAL JINÝ VÝZNAM. Z OBLASTÍ OHROŽENÝCH BOMBARDOVÁNÍM, NEBO POSTUPUJÍCÍ FRONTOU V DRUHÉ POLOVINĚ VÁLKY, BYLO NUTNÉ EVAKUOVAT DĚTI DO KLIDNĚJŠÍCH OBLASTÍ. TAK VZNIKALY V BÝVALÝCH HOSTINCÍCH, HORSKÝCH CHATÁCH, NEBO ŠKOLÁCH TÁBORY PRO DĚTI, KDE ZŮSTALY DALEKO OD SVÝCH RODIČŮ A NĚKDY I OD SVÝCH KAMARÁDŮ. V DOBĚ, KDY NAD NĚMECKEM ZUŘILA LETECKÁ VÁLKA, SE DO POHYBU DALO NEUVĚŘITELNÉ MNOŽSTVÍ DĚTÍ. UVÁDÍ SE, ŽE V TÁBORECH KLV BYLO DO KONCE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY UMÍSTĚNO MEZI 850 TISÍCI A 2 MILIONY DĚTÍ.
ŘÍŠSKÁ ŽUPA SUDETY BYLA VYBRÁNA ZA BEZPEČNOU OBLAST A VZNIKLY ZDE DESÍTKY AŽ STOVKY TĚCHTO MÍST. PODMÍNKY V NICH ZÁLEŽELY NA DOSPĚLÝCH. NĚKDE SE K DĚTEM CHOVALI HEZKY, JINDE NEDBALE, NEBO DOKONCE ZLE. PŘEDEVŠÍM PRO MALÉ DĚTI TO BYLO TRAUMATIZUJÍCÍ – ODTRŽENY OD RODIČŮ, MNOHDY NECHÁPALY PROČ A NEDOKÁZALY SI PŘEDSTAVIT, JAK DLOUHO JE NEUVIDÍ. DĚTI BYLY V KLV MINIMÁLNĚ PŮL ROKU, ALE VÝJIMKOU NEBYLY ANI POBYTY DLOUHÉ NĚKOLIK LET.
Religion
Beruf 1...
Mon.
Jahr
(Kreis, Provinz)
Standesamt

KLV – děti na útěku před válkou

Kinderlandverschickung – KLV – byl původně termín označující ozdravné pobyty městských dětí v horách a na venkově, za války však dostal úplně jiný význam. Z oblastí ohrožených bombardováním nebo postupující frontou, bylo nutné evakuovat děti ve věku 6 až 16 let do klidnějších oblastí. V bývalých hostincích, horských chatách nebo školách vznikaly tábory, kde děti starší deseti let zůstávaly odtržené od svých rodičů a v některých případech i od svých spolužáků a kamarádů.

O mladší děti se obvykle staraly pěstounské rodiny. V době, kdy letecká válka zuřila nad celým Německem, se do pohybu postupně dalo neuvěřitelné množství dětí. Uvádí se, že programem KLV prošlo do konce druhé světové války minimálně 850 tisíc, ale možná až 2 milióny dětí. Délka pobytu měla být 18 měsíců!

Říšská župa Sudety byla vybrána za bezpečnou oblast, a proto zde vznikly desítky až nižší stovky míst, které můžeme označit jako „tábory KLV“. Podmínky v nich záležely vždy na dospělých. Někteří se chovali ke svěřencům láskyplně, jiní nedbale, nebo dokonce i zle. Především pro malé děti to byla traumatizující doba – byly

↑ Pohlednice s budovou gymnázia v dnešním rumunském městě Bistrița, dříve Bystritz

odtržené od rodičů, mnohdy nic nechápaly a vzhledem k věku si ani nedokázaly představit, jak dlouho své rodiče neuvidí. Už v roce 1941 bylo pravidlem, že dítě umístěné v programu KLV bude bez rodičů minimálně půl roku, ale nebyly výjimečné ani případy, kdy se jednalo o celá léta.

V Liberci vznikl jeden z táborů KLV ve staré budově čp. 38 v Karlinské ulici, nedaleko lesnatých svahů Ještědu. Specifikem tohoto tábora bylo umístění žáků gymnázia z města Bystritz (dnes rumunská Bistrița), vzdáleného od Liberce 1 200 kilometrů. Žáci maďarské, německé a rumunské národnosti byli dopraveni do Liberce v několika transportech v listopadu a prosinci roku 1944 a v lednu 1945. Jednalo se o děti ve věku 9 až 18 let, s nimiž dorazili do Liberce i profesoři gymnázia v čele s jeho ředitelem Dr. Thomasem Frühmem. Válka se na velkém gymnáziu v Bystritzi podepsala už v předchozích letech. Školní rok 1943/1944 zahájil ředitel proslovem ke zhruba třem stovkám žáků, v němž mimo halasných nacistických projevů zmínil i 29 padlých bystritzských studentů. Vyučování na gymnáziu bylo ukončeno už v březnu 1944 a škola se stala vojenskou nemocnicí, podobně jako tomu bylo i v jiných městech, včetně Liberce. V listopadu začaly transporty žáků do Liberce v rámci systému KLV. V Liberci-Františkově bylo ještě v listopadu 1944 zahájeno vyučování pro 100 žáků bystritzkého gymnázia.

Liberec však nebyl cílovou stanicí KLV. Po nějaké době byly kamarádské vazby zpřetrhány znovu a děti byly rozeslány do dalších táborů KLV. Ať už to byl nedaleký Hamr na Jezeře nebo Doksy, vzdálené rakouské tábory v Zell am See a Golling an der Salzach, nebo bavorský Kirchenlamitz. Naprostá většina dětí se po válce neměla kam vrátit a mnohé z nich už nikdy neviděly své rodiče.

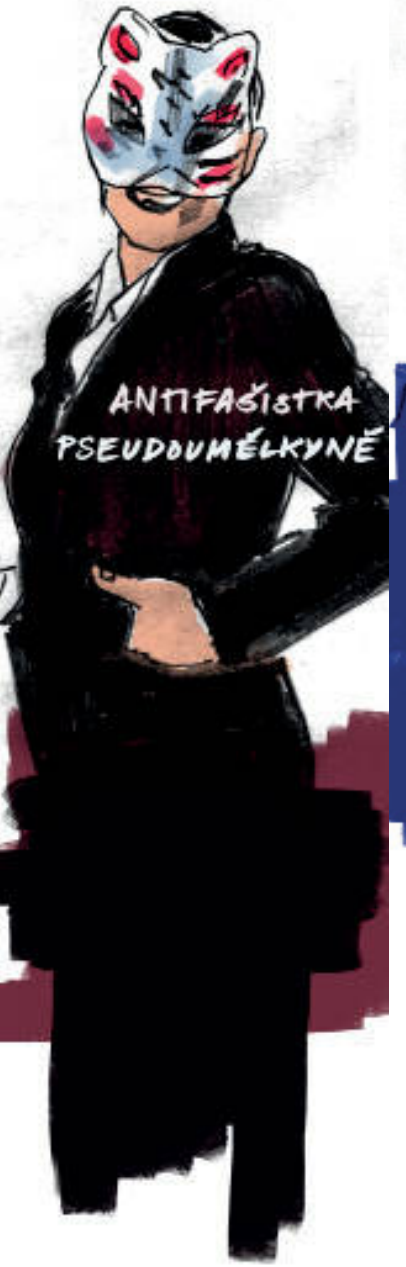

TÁTA, MANŽEL

MANŽEL, SYN

MAMINKA, MANŽELKA, DCERA

SYN A KAMARÁD

www.muza.eu

Čtvrtletník MUZA | Severočeské muzeum v Liberci | II/2025 – **48**

vydává Severočeské muzeum v Liberci, Masarykova 11, 460 01 Liberec 1 | www.muza.eu | info@muzeumlb.cz | tel.: +420 485 246 111 | autor textů: Ivan Rous, Jiří Zahradník, Pavel Karmazín, Martin Veselý | jazyková korektura: Alžběta Kulíšková | grafická úprava: Aneta Hájková, Jiří Beran (Sudetype) | ilustrace: ToyBox | fotografie: Severočeské muzeum v Liberci |odpovědný redaktor: Jiří Křížek | tisk: UNIPRESS, spol. s r. o., Turnov | náklad: 1 000 ks | uzávěrka čísla: 20. srpna 2025 | registrováno MK ČR pod číslem E20243 | ISSN 1805-0964 | cena výtisku: zdarma